नं. ५३०८

वेदान्त परिभाषा
तैलँग देश लिप्यां

× × × ×

पत्र ~~२४~~ २३ — सं०

विषय. वेदान्त शास्त्रं

वेदांतपरिभाषा तैलिंगदेशलिप्याम्

५३०८

5307
F = 24

11 to 14 MISSING

तैलंगु भाषा

ఋష

యావద్ఘటస్ఫురణం తావద్ఘటాకారాంతఃకరణవృత్తిరేకైవ న తు నానావృత్తయః స్వవిరోధివృత్త్యుత్పత్తిపర్యంతస్థాయిత్వాభ్యుపగమాత్। తథా చ తత్ప్రతి
ఫలితచైతన్యస్వరూపం ఘటాదిజ్ఞానమపి తత్ర తావత్కాలీనమేకమేవేతి నావ్యాప్తిశంకాపి నను సిద్ధాంతే ఘటాదేర్మిథ్యాత్వేన బాధితత్వాత్। తజ్జ్ఞానం కథం ప్ర
మాణం ఉచ్యతే బ్రహ్మసాక్షాత్కారానంతరం హి ఘటాదీనాం బాధః। యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేదితి శ్రుతేః। న తు సంసారదశాయాం బాధః।
యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతీతి శ్రుతేః। అత ఏవ న ఘటాదిప్రమాయామవ్యాప్తిః। తదుక్తం దేహాత్మప్రత్యయో యద్వత్ప్రమాణత్వేన కల్పితః। లౌకికం
తద్వదేవేదం ప్రమాణం త్వాత్మనిశ్చయాదితి। ఆ ఆత్మనిశ్చయాత్ బ్రహ్మసాక్షాత్కారపర్యంతమిత్యర్థః। లౌకికమితి ఘటాదిజ్ఞానమిత్యర్థః। తాని చ ప్రమా
ణాని షట్। ప్రత్యక్షానుమానోపమానాగమార్థాపత్త్యనుపలబ్ధిభేదాత్। తత్ర ప్రత్యక్షప్రమాయాః కరణం ప్రత్యక్షప్రమాణం ప్రత్యక్షప్రమా చాత్ర చైతన్య
మేవ యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మేతి శ్రుతేః। అపరోక్షాదిత్యస్యాపరోక్షమిత్యర్థః। నను చైతన్యమనాదితత్కథం చక్షురాదేస్తత్కరణత్వేన ప్రమాణత్వమితి చే
దుచ్యతే చైతన్యస్యానాదిత్వేఽపి తదభివ్యంజకాంతఃకరణవృత్తిరింద్రియసన్నికర్షాదినా జాయత ఇతి వృత్తివిశిష్టం చైతన్యమాదిమదిత్యుచ్యతే। జ్ఞానావ
చ్ఛేదకత్వాద్వృత్తౌ జ్ఞానత్వోపచారః। తదుక్తం వివరణే అంతఃకరణవృత్తౌ జ్ఞానత్వోపచారాదితి నను నిరవయవస్యాంతఃకరణస్య పరిణామాత్మికా వృత్తిః

వేదాంత ప ౧ శ్రీహయగ్రీవాయనమః॥ యదవిద్యావిలాసేన భూతభౌతికసృష్టయః। తన్నౌమి పరమాత్మానం సచ్చిదానందవిగ్రహం॥౧॥ యదంతేవాసిపంచాస్యైర్ని
౧ రస్తాభేదవాదినః॥ తంనౌమి నృసింహాఖ్యం యతీంద్రం పరమం గురుం॥౨॥ శ్రీమద్వేంకటనాథాఖ్యాన్ వెలంగుడినివాసినః। జగద్గురూనహం వందే సర్వ
తంత్రప్రవర్తకాన్॥౩॥ యేన చింతామణౌ టీకా దశటీకావిభంజినీ। తర్కచూడామణిర్నామ కృతా విద్వన్మనోరమా। టీకా శశధరస్యాపి బాలవ్యుత్పత్తి
దాయినీ పదయోజనయా పంచపాదివివరణే కృతా॥౫॥ తేన బోధాయ మందానాం వేదాంతార్థావలంబినీ। ధర్మరాజాధ్వరీంద్రేణ పరిభాషా
వితన్యతే॥౬॥ ఇహ ఖలు ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యేషు చతుర్విధపురుషార్థేషు మోక్ష ఏవ పరమపురుషార్థః న స పునరావర్తత ఇతి శ్రుత్యా తస్య
నిత్యత్వావగమాత్ ఇతరేషాం త్రయాణాం ప్రత్యక్షేణ తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇత్యాదిశ్రుత్యా చా
నిత్యత్వావగమాత్ స చ బ్రహ్మజ్ఞానాదితి బ్రహ్మ తద్జ్ఞానం తత్ప్రమాణం చ సప్రపంచం నిరూప్యతే తత్ర ప్రమాకరణం ప్రమాణం తత్ర స్మృతివ్యావృత్తం ప్రమా
త్వమనధిగతాబాధితార్థవిషయకజ్ఞానత్వం స్మృతిసాధారణం త్వబాధితార్థవిషయకజ్ఞానత్వం నిరూపస్యాపి కాలస్యేంద్రియవేద్యత్వాభ్యుపగమేన ధా
రావాహికబుద్ధేరపి పూర్వపూర్వజ్ఞానావిషయతత్తత్క్షణవిశేషవిషయకత్వేన న తత్రావ్యాప్తిః కించ సిద్ధాంతే ధారావాహికబుద్ధిస్థలే న జ్ఞానభేదః కింతు

ష్యం న స్యాదింద్రియాజన్యత్వాదితి వాచ్యం। న చేంద్రియజన్యత్వేన జ్ఞానస్య సాక్షాత్త్వం అనుమిత్యాదేరపి మనోజన్యతయా సాక్షాత్త్వాపత్తేః॥ ఈశ్వరజ్ఞానస్యా-
జన్యస్య సాక్షాత్త్వాపత్తేః॥ సిద్ధాంతే తు ప్రత్యక్షత్వప్రయోజకం కిమితి చేత్। కిం జ్ఞానగతస్య ప్రత్యక్షత్వస్య ప్రయోజకం పృచ్ఛసి కిం వా విషయగతస్య। ఆద్యే ప్రమా-
ణచైతన్యస్య విషయావచ్ఛిన్నచైతన్యస్యాభేద ఇతి బ్రూమః॥ తథా హి త్రివిధం చైతన్యం ప్రమాతృచైతన్యం ప్రమాణచైతన్యం విషయచైతన్యం చేతి। తత్ర ఘటాద్యవ-
చ్ఛిన్నచైతన్యం విషయచైతన్యం అంతఃకరణవృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యం ప్రమాణచైతన్యం అంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యం ప్రమాతృచైతన్యం। తత్ర యథా తడాగో-
దరచ్ఛిద్రాన్నిర్గత్య కుల్యాత్మనా కేదారాన్ ప్రవిశ్య తద్వదేవ చతుష్కోణాద్యాకారం భవతి తథా తైజసమంతఃకరణమపి చక్షురాదిద్వారా ఘటాదివిషయ-
దేశం గత్వా ఘటాదివిషయాకారేణ పరిణమతే స ఏవ పరిణామో వృత్తిరిత్యుచ్యతే। అనుమిత్యాదిస్థలే తు నాంతఃకరణస్య వహ్న్యాదిదేశగమనం వహ్న్యా-
దేశ్చక్షురాద్యసన్నికర్షాత్। తథా చాయం ఘట ఇత్యాదిప్రత్యక్షస్థలే ఘటాదేస్తదాకారవృత్తేశ్చ బహిరేకత్రదేశే సమవధానాత్। తదుభయావచ్ఛిన్నచైతన్యం
ఏకమేవ విభాజకయోరపి అంతఃకరణవృత్తిఘటాదివిషయయోరేకదేశస్థత్వేన భేదాజనకత్వాత్। అత ఏవ మఠాంతర్వర్తిఘటావచ్ఛిన్నాకాశో
న మఠావచ్ఛిన్నాకాశాద్భిద్యతే। తథా చాయం ఘట ఇతి ప్రత్యక్షస్థలే ఘటాకారవృత్తేర్ఘటసంయోగితయా ఘటావచ్ఛిన్నచైతన్యస్య తద్వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్య

వేదాం॥ప॥ తథం ఇద్ధం న తావదంతఃకరణం నిరవయవం సాదిద్రవ్యత్వేన సావయవత్వాత్ సాదిత్వంచ తన్మనోఽసృజతేత్యాదిశ్రుతేః వృత్తిరూపజ్ఞానస్య మనోధర్మ
౨ త్వేచ కామస్సంకల్పో విచికిత్సా శ్రద్ధాఽశ్రద్ధా ధృతిరధృతిర్హ్రీర్ధీర్భీరిత్యేతత్సర్వం మన ఏవేతి శ్రుతిర్మానం। ధీశబ్దేన వృత్తిరూపజ్ఞానాభిధానాత్। అత ఏవ కామా
దేరపి మనోధర్మత్వం ననుకామాదేరంతఃకరణధర్మత్వే అహం ఇచ్ఛామ్యహం జానామీత్యాద్యనుభవః ఆత్మధర్మత్వమవగాహమానః॥ కథము
పపద్యతే ఉచ్యతే అయఃపిండస్య దగ్ధృత్వాభావేపి దగ్ధృత్వాశ్రయవహ్నితాదాత్మ్యాధ్యాసాత్। యథా అయో దహతీతి వ్యవహారః తథా సుఖాద్యాకారపరిణా
మ్యంతఃకరణైక్యాధ్యాసాత్ అహం సుఖీత్యాదివ్యవహారః నన్వంతఃకరణస్యేంద్రియతయా అతీంద్రియత్వాత్ప్రత్యక్షవిషయతేతి చేన్న తా
వదంతఃకరణమింద్రియమిత్యత్ర మానమస్తి మనష్షష్ఠానీంద్రియాణీతి భగవద్గీతావచనం ప్రమాణమితి చేన్న అనింద్రియేణాపి మనసా షట్త్వసంఖ్యాపూ
రణావిరోధాత్। న హీంద్రియగతసంఖ్యాపూరణమింద్రియేణైవేతి నియమః। యజమానపంచమా ఇడాం భక్షయంతీత్యత్ర ఋత్విగ్గతపంచత్వసంఖ్యాయా అ
రుత్విజాపి యజమానేన వేదానధ్యాపయామాస మహాభారతపంచమానిత్యత్ర వేదగతపంచత్వసంఖ్యాయా అవేదేనాపి మహాభారతేన పూరణదర్శనాత్॥
ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మన ఇత్యాదిశ్రుత్యా మనసోఽనింద్రియత్వావగమాచ్చ నను ఏవం మనసోఽనింద్రియత్వే సుఖాదిప్రత్యక్షస్య సాక్షా

తదాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్యాభేదాత్। వహ్న్యంశే త్వంతఃకరణవృత్తేర్నిర్గమనాభావేన వహ్న్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య ప్రమాత్రభేదాత్। తదభావానుభవః పర్వతం
పశ్యామి వహ్నిమనుమినోమీతి న్యాయమతే పర్వతమనుమినోమీత్యనువ్యవసాయాపత్తేః అసంకీర్ణవృత్తీనాం తు సర్వాంశే విషయాణాం పరోక్షత్వం సురభిచం
దనమిత్యాదిజ్ఞానమపి చందనఖండాంశే అపరోక్షం సౌరభాంశే తు పరోక్షం సౌరభస్య చక్షురింద్రియాయోగ్యతయా యోగ్యత్వేపి తస్య నిరుపలబ్ధత్వాన్నాన్యా
వాత్। నన్వేవమేకత్ర జ్ఞానే పరోక్షత్వాపరోక్షత్వయోరఖండోపగమే తయోర్జాతిత్వం న స్యాదితి వాచ్యం। ఇష్టత్వాత్ జాతిత్వోపాధిత్వపరిభాషాయాః సకలప్ర
మాణసాధకతయా ప్రామాణికత్వాత్। ఘటోయమిత్యాదిప్రత్యక్షం వా ఘటత్వాదిసద్భావే మానం నయతస్స్వభావత్వేపి భావివృత్తరూపసాధనప్రసిద్ధ్యాత
త్వాద్ధతానుమానస్సాధ్యస్తవతాశాత్। సమవాయాసిద్ధేః ప్రత్యక్షభిన్నస్య నిఖిలప్రపంచస్య నిత్యతయా వనిత్యత్వసమవేతత్వఘటితజాతిత్వస్య ఘటత్వా
వసిద్ధేశ్చ ఏవమేవోపాధిత్వమపి నిరసనీయం। పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ చ పర్వతాంశే వాంతఃకరణవృత్తిభేదాంగీకారేణ తత్తద్వృత్త్యవచ్ఛేదకభేదేన పరో
క్షత్వాపరోక్షత్వయోరేకత్ర జ్ఞానే వృత్త్యా న విరోధః। తదిత్థం తత్తదింద్రియయోగ్యవర్తమానవిషయావచ్ఛిన్నచైతన్యాభిన్నత్వం తత్తదాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్న
జ్ఞానస్య తత్తదంశే ప్రత్యక్షత్వం। ఘటాదేర్విషయస్య ప్రత్యక్షత్వం తు ప్రమాతృభిన్నత్వం। నను కథం ఘటాదేరంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యాభేదః అహమిమం

లవ

ల ధ్యే త్యావ భిం న స్థె లన్య

వేదాం॥పరి॥ స్వావచ్ఛిన్నతయా తత్ర సుఖజ్ఞానస్య సుఖాంశే ప్రత్యక్షత్వం సుఖదుఃఖాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యం స్వస్వవనియమేనైకదేశస్థితోపాధిద్వయావచ్ఛిన్నత్వాత్॥నియమే

3 నావచ్ఛిన్నానుమిత్యాదిజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వం నాస్త్యేవం స్మృతౌ సుఖాదిస్ఫురణస్యాపి సుఖాద్యంశే ప్రత్యక్షతాపత్తిరితి వాచ్యం।తత్ర స్మర్యమాణసుఖస్యాతీతత్వేన స్మృతి

రూపాంతఃకరణవృత్తేర్వర్తమానత్వేన తత్రోపాధ్యోర్భిన్నకాలీనతయా తత్ర తదవచ్ఛిన్నచైతన్యయోర్భేదాత్।ఉపాధ్యోరేకదేశస్థత్వస్యైకకాలీ

నత్వేనైవోపాధేయాభేదప్రయోజకత్వాత్।అయమేవ చైకదేశస్థత్వమాత్రముపాధేయాభేదప్రయోజకం తదాఽహం పూర్వం సుఖీత్యాదిస్మృతావతివ్యా

ప్తివారణాయ వర్తమానత్వం విషయవిశేషణం దేయం।నన్వేవమపి స్వీయధర్మాధర్మౌ వర్తమానౌ యదా శబ్దాదినా జ్ఞాయేతే తదా తాదృశశాబ్దజ్ఞా

నాదావతివ్యాప్తిః॥తత్ర ధర్మాద్యవచ్ఛిన్నతదాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యయోరేకత్వాదితి చేన్న।యోగ్యత్వస్యాపి విషయవిశేషణత్వాత్ అంతఃకరణధర్మత్వావిశేషేపి

కించిద్యోగ్యం కించిదయోగ్యమిత్యత్ర ఫలబలకల్ప్యః స్వభావ ఏవ శరణం।అన్యథా న్యాయమతే ఽప్యాత్మగుణత్వావిశేషాద్ధర్మాధర్మాదేరపి ప్రత్యక్షత్వాపత్తిర్దుర్వారా ౦

స్యాదేవమపి వర్తమానదశాయాం త్వం సుఖీత్యాదివాక్యజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షతాపత్తిరితి వాచ్యం।ఇష్టత్వాత్।దశమస్త్వమసీత్యాదౌ సంనికృష్టవిషయే శబ్దాదపి అప

రోక్షజ్ఞానాభ్యుపగమాత్।అత ఏవ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిజ్ఞానమపి వహ్న్యంశే పరోక్షం పర్వతాంశే అపరోక్షం పర్వతాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య తదుపాధ్యనువృత్తాం

నఖాపాదిభిన్నేన్న।అనపేక్షాక్షియాపృక్తత్రిపృక్తపృంతరావిషయత్వేపిస్వవిషయత్వోపగమేనస్వవిషయవృత్త్యుపహితప్రమాతృచైతన్యాభిన్నసత్తాకత్వస్యతత్రాపిఖాపాత్॥
ఏవంచాంతఃకరణావృత్తిధర్మాదీనాంకేవలసాక్షివిషయత్వేపితత్తదాకారవృత్త్యుపగమేనోక్తలక్షణస్యతత్రాపిసత్త్వాత్।నాప్యవ్యాప్తిః।ననుఅంతఃకరణతద్ధర్మాదీనాంవృ
త్తివిషయత్వోపగమేకేవలసాక్షివిషయత్వోపగమవిరోధఇతిచేన్న।నహివృత్తింవినాసాక్షివిషయత్వంకేవలసాక్షివేద్యత్వంకింత్వింద్రియానుమానాదిప్రమాణవ్యాపా
రమంతరేణసాక్షివిషయత్వం।అతఏవాహంకారతదాకారాయామావృత్త్యాకారాంతఃకరణవృత్తిరంగీకృతా।అతఏవప్రాతిభాసికరజతస్థలేరజతాకారావిద్యా
వృత్తిస్సాంప్రదాయికైరంగీకృతా।తథాచాంతఃకరణతద్ధర్మాదిషుకేవలసాక్షివేద్యేషువృత్త్యుపహితత్వాప్రయుక్తలక్షణస్యనత్వావ్యాప్తిః।తథయంనిర్గలితార్థః।స్వాకారవృ
త్త్యుపహితప్రమాతృచైతన్యసత్తాతిరిక్తసత్తాకత్వశూన్యత్వేసతియోగ్యత్వంవిషయస్యప్రత్యక్షత్వం।తత్రసంయోగసంయుక్తతాదాత్మ్యాదీనాంసన్నికర్షాణాంచైతన్యాభివ్యక్తి॥
వ్యంజకవృత్తిజనకత్వేనవినియోగః।సాచవృత్తిశ్చతుర్విధా।సంశయోనిశ్చయోగర్వఃస్మరణమితి।ఏవంవిధవృత్తిభేదేనఏకమప్యంతఃకరణంమనఇతిబుద్ధిరితిఅహంకారఇతిచిం
త్తమితిచాఖ్యాయతే।తదుక్తంమనోబుద్ధిరహంకారశ్చిత్తంకరణమాంతరం।సంశయోనిశ్చయోగర్వఃస్మరణంవిషయాఇమే।తచ్చప్రత్యక్షంద్వివిధంసవికల్పకనిర్వికల్పక
భేదాత్।తత్రసవికల్పకంవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞానంయథాఘటమహంజానామీత్యాదిజ్ఞానం।నిర్వికల్పకంతుసంసర్గానవగాహిజ్ఞానంయథాసోయందేవదత్తఃతత్త్వమసీత్యాదిః

వెదాం౦ పు ౮ పశ్చాత్కాలికేదానుమానవిరోధాదితివేదుష్యతే। ప్రమాతృజ్ఞేయోనామనతావద్వైశ్యంశింపప్రమాతృసత్తాతిరిక్తసత్తాకత్వాభావః। తథాచఘటాదేస్సోపఖండితస్సైవ
నైవాధిష్ఠానతయావిషయచైతన్యసత్త్వంఘటాదిసత్తా అధిష్ఠానసత్తాతిరిక్తసత్తాయాఅభావాత్ తసత్తాయాః సంయోగాత్ విషయచైతన్యంచఘటాద్యర్థత్వప్రకారేణప్రః
మాతృచైతన్యమేవేతిప్రమాతృచైవస్వస్యఘటాద్యధిష్ఠానతయాప్రమాతృసత్త్వంఘటాదిసత్తానాన్యేతిసిద్ధం। ఘటాదేరపరోక్షత్వం అనుమిత్యాదిష్టవేతుఅంతఃకర
4 ణస్యవహ్న్యాదిదేశనిర్గమనాభావేనవహ్న్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్యప్రమాతృచైతన్యాభేదాభావాత్తయాతద్వహ్న్యాదిసత్తాప్రమాతృసత్తాతోఽధికంచేతినాతివ్యాప్తిః। నన్వేవమపిధర్మా
ధర్మాదిగోచరానుమిత్యాదిస్థలేధర్మాధర్మయోఃప్రత్యక్షత్వాపత్తిః ధర్మాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్యప్రమాతృచైతన్యాభిన్నతయాధర్మాదిసత్తాయాఃప్రమాతృసత్తాన
తిరేకాదితిచేన్న। యోగ్యత్వస్యాపివిషయవిశేషణత్వాత్। నన్వేవమపిరూపాదిఘట ఇతిప్రత్యక్షస్థలేఘటగతపరిమాణాదిప్రత్యక్షత్వాపత్తిః। రూపాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య
ఘటచైతన్యతయారూపాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్యప్రమాతృచైతన్యాభేదేపరిమాణాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్యాపిప్రమాత్రభిన్నతయాపరిమాణాదిసత్తాయారూపప్రమాతృసత్తాతిరిక్తత్వాభా
వాదితిచేన్న। తత్రేదంతాకారవృత్త్యుపహితత్వేనాపిప్రమాతృవిశేషణత్వేతరూపాకారవృత్తిదశాయాంపరిమాణాకారవృత్త్యనభ్యుపగమేనపరిమాణాకారవృత్త్యుపహితప్రమాతృచై భావె
తన్యాభిన్నసత్తాకత్వాభావేనాతివ్యాప్త్యభావాత్। నన్వేవంవృత్త్యావచ్ఛిన్నత్వేఅనవస్థాభియావృత్తిగోచరవృత్త్యనంగీకారేణగతత్రసాకారవృత్త్యుపహితవృత్తేస్తథాత్వలక్షణ

ర్ణస్య యిట పాధిక్షు తారాణ్ నన్య యీావాశ వర్త్మావర్తమానశ్చ రూపవిశిష్టా షట్సూక్ష్మని ష ఇత్యత్ర రూపం విశేషగాంతర్గత శప్త భిన్నం నవస్త్రాత్ర షట్సూత్ర శర్గ శప్త క్షీటవా
ధిః।అయమపి పాధిర్నయాన్యుక్తైః పరివాయత ఇత్యుచ్యతే ప్రకృతేవాంతూః కరణాస్య బంధతయా విషయభోగసకలాభ్య మొంగేన విషయభోగసక్తైత స్యోపాధిత్వం అయంజీవ
సాక్షీ ప్రత్యాత్మం భిన్నాని తత్త్వ నైన్త్రా జగత్సృష్ట్యై ప్రస్యుత్పున సంధాన ప్రసంగః ఈశ్వరసాక్షీ తు మాయోపహితం చైతన్యం తత్సైకం తదుపాధిభూతమాయాయా ఏకత్వాత్ ఇంద్రో మా
యాభిః పురురూప ఈయ్యత ఇత్యత్ర తా మాయాభిరితి బహువచనస్య మాయాగతశక్తివిశేషాభిప్రాయ తయా మాయాగత సత్త్వరజస్తమోరూపగుణాభిప్రాయతయా వా
ఉపపత్తేః మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరం తరత్వావదెశం వితతాం వ్యారి యస్మిన్ సన్నివెశితే।యోనిమాయా మమెయా యతస్యై విద్యాత్మనెన మః। అజామెకాం
లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం స   రూపాం అజో హ్యేకో జుషమాణో నుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్య ఇత్యాదిశ్రుతిషు ఏకవచనబలేన లాఘవా
స్యగ్రహితేన మాయాయా ఏకత్వం నిశ్చీయత ఇతి తత్ తదుపహితచైతన్యస్యేశ్వరసాక్షి తస్యాప్యనాదిత్వం తదుపాధేర్మాయాయా అనాదిత్వాత్। మాయా వచ్ఛిన్నచైతన్యం పరమేశ్వరః
మాయాయా విశేషణత్వే ఈశ్వరత్వం ఉపాధిత్వే సాక్షిత్వమితి ఈశ్వరత్వసాక్షిత్వయోర్భేదః న తు ధర్మిణోరీశ్వరతత్సాక్షిణోః। స చ పరమేశ్వర ఏక ఏవ తదుపాధిభూతమాయానిష్ఠస
త్త్వరజస్తమోగుణభేదేన బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వర ఇత్యాదిశబ్దవాచ్యతాం భజతే నచేశ్వరసాక్షిణో నాదిత్వే తద్దృష్టే తలవణవ్యాంత్ర భాయమె వాపి సృష్టే పూర్వసమయే పరమేశ్వరస్య

శ॥పరిభా॥ కార్యజన్యజ్ఞానం న శాబ్దమిదం జ్ఞానం న ప్రత్యక్షం ఇంద్రియాజన్యత్వాదితి చేత్। న ఇంద్రియజన్యత్వం ప్రత్యక్షత్వే తంత్రం దూషితత్వాత్। కింతు ప్రమాణాన్తరేణ తన్న స్యయోగ్యవ
౨ ర్తమానవిషయకత్వం న తిప్రమాత్వస్యైతన్న కింస్యచ్ఛమిత్యత్ర। తత్రాద సో యం దేవదత్తస్తై ఇతి వాక్యజన్యజ్ఞానస్య సంస్కృతిత్వస్య విషయకయాబహాని స్యతాం। తత్ర పురత్వా
త్ప్రత్యుపగమేన దేవదత్తాదిసన్నికర్షైతన్యత్వం యత్వసన్నికర్షైతన్య యో యం తాదేన సో యం దేవదత్త ఇతి వాక్యజన్యజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వం। ఏవం తత్ప్రత్యక్షే తత్ర దివాక్యజన్యజ్ఞానస్యాపి ప్రత్య
ప్రమాతురేవ విషయతయా తదుభయాంశే దస్య సత్త్వాత్। నను వాక్యజన్యజ్ఞానస్య పదార్థసంసర్గాంశ ప్రమాకాం తయా శశ్చం నిర్వికల్పకత్వం తస్య తే వాక్యజన్యజ్ఞాన విషయః
త్వోపాసనపదార్థసంసర్గత్వం తత్ర అనభిమతసంసర్గస్యాపి వాక్యజన్యజ్ఞాన విషయత్వాపత్తేః। కింతు వాక్యజన్యవిషయత్వం ప్రత్యేకవసదేవనత్యేర పదాన ఆకాంక్షాదిమత్త్వ తత్ర స్య
తత్పురుష ఆప్తోక్తత్వమసి స్యేరితే త్యాగిత్వశం సంవ్యారేణ శుద్ధ్యంతప్యాగిపదానాం తానాం వాక్యజన్యమత్వసిత మతి తద్దం వాక్యజన్యవిషయ సంసర్గమ బహుమోదయేత్। ఇదమేవ
తత్పురుషస్యాది వాక్యానామఖండార్థత్వం యత్సంసర్గానవగాహియథార్థజ్ఞానజనకత్వమితి తదుక్తం సంసర్గాసంగి సంసృష్టో వా యో గిరాం ప్రమయం। ప్రత్యాఖండార్థ
ర్థతాయాం కాత్స్న్యాదిపదికాత్ప్రస్తాం ప్రాతిపదికార్థమాత్రపరత్వం వా అఖండార్థత్వమితి చతుర్విధోపాదానాద్యైః। తత్ప్రత్యక్షం పునర్ద్వివిధం జీవసాక్షీ ఈశ్వరసాక్షీ
చేతి తత్ర జీవో నామాంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యం తత్సాక్షీ తు అంతఃకరణోపహితచైతన్యం అంతఃకరణస్య విశేషణత్వోపాధిత్వాభ్యామనయోర్భేదః। విశేషణంచ కా

సిద్ధసామగ్రీగ్రాహిఖాసిశరతోత్పాదితాంశుమవిలక్షణత్వత తథాపి కాచాదిదోషదూషితమోమవనస్య పురోవర్తిద్రవ్యసంయోగాదిదమాకారాకారావతవత్యా వాంతరారాత్మవ
తావిదంత్రు శికరగావృత్తిరుదేతి తస్యాంవృత్త్యావిదమవచ్ఛిన్నచైతన్యం ప్రతిబింబితేతత్ర పురోవర్తిరజ్జ్వా వృత్త్యా బహిర్నిర్గమనేనిదమవచ్ఛిన్నచైతన్యం వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యం
ప్రమాతృచైతన్యం చ అభిన్నం భవతి శుక్తౌప్రమాతృచైతన్యాభిన్నవిషయచైతన్యనిష్ఠాశుక్తిత్వప్రకారికావిద్యావాంతరత్వాదిసాదృశ్యసందర్శనసముద్బుద్ధితరజతసంస్కా
రసధ్రీచీనాకాచాదిదోషసమవహితారజతరూపకార్యాకారేణ రజతజ్ఞానాభాసాకారేణ చ పరిణమతే। పరిణామోనామ ఉపాదానసమసత్తాకకార్యాపత్తిః వివర్తోనా
మ ఉపాదానవిషమసత్తాకకార్యాపత్తిః అవిద్యాపరిణామశ్చైతన్యవివర్తశ్చ యా అవిద్యాపరిణామశ్చైతన్యస్య వివర్తః ఇతి చోచ్యతే। అవిద్యాపరిణామరూపం చ తద్రజతమవిద్యాధి
ష్ఠానేదమవచ్ఛిన్నచైతన్యవివర్తః। అధ్యస్తస్య సర్వస్యాపి కార్యస్య స్వోపాదానావిద్యాధిష్ఠానాశ్రితత్వనియమాత్। ననుచైతన్యనిష్ఠరజతస్యేదమంశే రజతమితి పురోవర్తినా
తాదాత్మ్యం నోపపద్యతే। యథా ఆత్మనిష్ఠస్య సుఖాదేః శరీరనిష్ఠత్వేనోపలంభః శరీరస్య సుఖాద్యధికరణతావభాసకత్వాత్। తథా చైతన్యమాత్రస్య రజతస్యాధిష్ఠాన
తయా ఇదమవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య తదధిష్ఠానత్వేన ఇదమాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్నతయా రజతస్య పురోవర్తిసంసర్గప్రత్యయ ఉపపద్యతే తస్య విషయచైతన్యస్య తదంశత్వేకరసో పపా
తచ్చైతన్యాభిన్నవిషయచైతన్యే అధ్యస్తమపి రజతం సాక్షిం ప్రత్యక్షం కేవలసాక్షివేద్యం సుఖాదివదనన్యవేద్యం స్యాత్। ననుసాక్షి సిద్ధస్య అహంకారవత్ ఇతి ప్ర

వేదాం॰ప॰ గం తు శబ్దాన్ద్రాగముష్యమానం కథముపపద్యత ఇతి చేత్ యథా విషయేన్ద్రియసన్నికర్షాదికారణవశేన జీవానామన్తఃకరణస్య వృత్తిభేదా జాయన్తే తథా సృజ్యమానప్రా
౬ ణికర్మవశేన పరమేశ్వరస్య తదధీనాయాం మాయాయాం వృత్తివిశేషాః ఇదమిదానీం స్రష్టవ్యం। ఇదమిదానీం పాలయితవ్యమిదమిదానీం సంహర్తవ్యమిత్యాద్యాకారా జాయం
తే। తాసాం చ వృత్తీనాం సాదిత్వాత్ తత్ప్రతిబింబితచైతన్యమపి సాదీత్యుచ్యతే। ఏవం సాక్షిద్వైవిధ్యేన ప్రత్యక్ష[illegible]సం ద్వైవిధ్యం ప్రత్యక్షత్వం జ్ఞేయగతం జ్ఞప్తిగతం చ నిరూపితం
6 తత్ర జ్ఞప్తిగతప్రత్యక్షత్వస్య సామాన్యలక్షణం చిత్త్వమేవ సర్వత్రావశిష్టమానిత్యాదావపి చిత్త్వేన దర్శనాకారవృత్త్యుపహితత్వే తస్య స్వప్రకాశత్వేన ప్రకాశకతయా ప్రత్యక్షత్వాత్॥
తత్ర విషయాణాం ప్రత్యక్షత్వం తు పూర్వోక్తమేవ తస్య చ భ్రాన్తిరూపప్రత్యక్షే నాతివ్యాప్తిః ఇష్టమత్ర ప్రమాసాధారణప్రత్యక్షత్వసామాన్యనిర్వచనే తద్వ్యాప్తేరిష్టత్వాత్॥
యథా తు ప్రత్యక్షప్రమాయా ఏవ లక్షణం వక్తవ్యం। తదా పూర్వోక్తలక్షణే అబాధితత్వం విషయవిశేషణం శుక్తిరూప్యాదిభ్రమస్య సంసారదశాయాం న బాధవిషయప్రాతిభా
సికరజతాదివిషయకత్వాత్। నను విసంవాదిప్రవృత్త్యా భ్రాన్తిజ్ఞానసిద్ధావపి తస్య భ్రాన్తిప్రాతిభాసికత్వాత్ లోకవ్యవహారే తాదృగ్విషయకత్వేన ప్రమాణాన్తరేష్వన్తర్భావో యస్య కథం తస్య
జ్ఞప్తిస్థైర్యవిషయత్వసంభవాదితి చేన్న తస్య సన్నికృష్టతయా ప్రత్యక్షవిషయత్వాయోగాత్। న చ జ్ఞానంతరత్ర తాదృగత్వే జ్ఞానస్వత్రత్వాసత్త్వే తత ఏవ వక్తవ్యేదేః
ప్రత్యక్షత్వాపత్తిః అనుమానాదిస్థలేదాపత్తేః। నను రజతత్వాదీనాం రజతాద్వృత్తయోగ్యానాం అత్రాపి తదన్తఃకరణవృత్తిరుపహితత్వాత్ ఇతి చేదుచ్యతే। న హి లోకశసి
దీ

స్ఫురితాంతాదాత్మ్యానవగాహిత్వేన ప్రమత్వస్యోపపాదనాత్। అత ఏవ సంస్కృష్టజ్ఞాన నష్టనత్వా నత్వ విషయతయా త్ప్రామాణ్యేనియమాదప్రామాణ్యాత్తిః సంప్రదాయికానాం నను సిద్ధాం
తే దేశాంతరీయస్య రజతస్య మస్యవిదోస్మ కార్యమద్యస్తం చేతి శబ్దం శుక్తిరూప్యస్య తదేశూక్యలక్షణమవిచేంస్మృత్యం స్మృతి నత్వ త్వోవిశేషణేవ శాంసృష్టిరిత వ్యం తే షాంవిత్వాద్యయిత్య
మిత్యత్ర యదేవ నియామకం తదేవ స్మృత్యావశేషాదితం మమాపి యదర్థో ఘటాద్యర్థోసి అవిద్యైవ దోషత్వేన హేతుః శక్తిరూప్యాద్యర్థాసి కాంవాదయోః దోషాః తథా చ గంతు
శదోషజన్య స్మృత్యం ప్రాతిభాసికత్వ ప్రయోజక ప్రయోజకం అతలవాస్య పూర్వ పలబ్ధిరథాదీనామాగంతుక సద్రాదోషజన్య త్వాత్ప్రాతిభాసికత్వం నను స్మృత్యం పూర్వానుభూత
రథాదేః స్మరణమాత్రేణైవ వ్యవహారోపపత్త్యా నరథాది సృష్టిః కల్పనా గౌరవాదితి చేంస్నరథాదేస్మృతి మాత్రాభ్యుపగమే రథం పశ్యామి స్వప్నే రథమద్రాక్షమిత్యాద్యనుభవవిరోధాప
త్తేః అథ రథాద్యగ్రహయోగ్యా గానృభస్వలిత ఇతి రథాది సృష్టి ప్రతిపాదకశ్రుతివిరోధాత్ తత్రాపి తస్మాత్ సుప్తిరూపావచ్ఛేదకోపలబ్ధిరథాదయో మిథ్యా ప్రాతిభాసికాః కిం యావత్ప్రతిభాసమ
వతిష్ఠంతే నను స్వప్నే రథాద్యధిష్ఠానతయోపలభ్యమాన దేశవిశేషస్యాపి తదానీం సన్నికృష్టతయా అనిర్వచనీయస్య ప్రాతిభాసికత్వమేవ అభ్యుపగంతవ్యం తథా చ రథాద్యధిష్ఠానానుపపత్తిరి
తి చేన్న చైతన్యస్యైవ స్వప్నప్రపంచస్య రథాద్యధిష్ఠానత్వాత్। ప్రతీయమానో హి రథాదిః స్వేచ్ఛావప్రతీయత ఇతి సద్రూపేణ ప్రకాశమానం చైతన్యమేవాధిష్ఠానం దేశవిశేషోపి చిదధ్య
స్తః ప్రాతిభాసికో రథాదావింద్రియగ్రాహ్యత్వమపి ప్రాతిభాసికం తదానీమింద్రియాణాముపరమాత్। అహం గజ ఇత్యాది ప్రతీత్యాపాదనం తు పూర్వవదన్తఃకరణస్య నిర్యాణస్య స్వప్నగచారి

వేదాంతప
2 త్వయాస్మృతేః। అహం సుఖీతి వదతి చేదుపస్మృతేః। న హి సుఖాదినా మంత్రకరణవ్యవహారశ్చైతన్యనిష్ఠా। విద్యాకార్యత్వప్రయుక్తః మహం సుఖీతి జ్ఞానం సుఖాదీనాం స్ఫురణాదివత్ శుద్ధచై
తన్యవాధ్యాసాత్। తేంతు యస్య యదాకారానుభవాహితసంస్కారసహకృతావిద్యాకార్యత్వం తస్య తదాకారానుభవవిషయత్వమిత్యేతావదనుగతం నియామకం తథా చ
మాంశాకారానుభవాహితసంస్కారసహకృతావిద్యాకార్యత్వాద్ఘటాదేరిదమాకారానుభవవిషయత్వమహమాంశాకారానుభవాహితసంస్కారసహకృతావిద్యాకార్యత్వాదంతః
కరణాదేరహమాకారానుభవవిషయత్వం శరీరేంద్రియాదేరుభయవిధానుభవాహితసంస్కారసహకృతావిద్యాకార్యత్వాదుభయవిధానుభవవిషయత్వం తథా చోభయవిధా
నుభవబలాదేవ శరీరం అహం మనుష్యః అహం బ్రాహ్మణ ఇదం మచ్ఛరీరమహంకారగ్రహణం శ్రోత్రమహం బధిర ఇతి ప్రత్యక్షా ఏవ ప్రతిభాసిత రతి తస్మాత్ర మాధ్యస్థ్యేన తన్నోపలభ్యం నేదమవఖ్యం
నిష్ఠా స్వస్థైతన్యవిద్యాకార్యత్వేపి ఇదం రజతమితి సత్యవ్యవహారదేరిదమాకారాంశానుభవాహితసంస్కారజన్యత్వాదిదమాకారానుభవవిషయత్వం న త్వహం రజతమిత్యహమాకారా
నుభవవిషయత్వమనుసంధేయం। నన్వేవమపి మిథ్యారజతస్య సాక్షాద్విషయత్వేన సంబంధితయాధ్యాసానుభవే రజతగోచరజ్ఞానాధ్యాసయోశ్చాయా అవిద్యావృత్తేరజ్ఞానగమవ
త్వమధ్యక్షతేతి చేత్ స్వప్రకాశకస్య తత్ర బిన్నసత్తాకత్వాభావస్య విషయాపరోక్షరూపతయా తజ్జతస్య తదపరోక్షత్వసిద్ధయే వదజ్ఞానగమాత్। నన్విదంవృ
త్త్యాకారతాకారవృత్తౌ ప్రత్యేకమేవైక విషయత్వగురుత్వవత్ విశిష్టజ్ఞానానభ్యుపగమేషు మోక్షమసిద్ధిరితి చేన్న వృత్తిద్వయప్రతిబింబచైతన్యస్యైకస్య నభ్యుపగమాద్భవ

సన్నిధానియవత్విత్ తద్రజతే కాంశకాంరమాంద్యైశత్త్వఘనివశనియ్యం రజతపదేవటత్వంన్నమితి తదవభిన్నరజతసత్త్వవవభిన్నాఖావర్ర ఆతాన్త్రప్రత్యధం వర్తతేత ఇతి
తెంన్నాకాంరమాద్భిశత్త్వసన్నిధిజ్ఞానని క్షిప్తపరభతెప్రతిభాసనంభవెనరఖతని క్షకాంరమాద్భిశమ్యోశ్వత్రేరనభ్యవగమాంత్‌। యన్నారోమవ్యమనస్తిశృష్టం తత్రైవత్రాతిభాసిత
వస్త్రావృత్రేరంగ్గేకాంత్‌। అతఏవెంద్రియసంన్నికృష్టంతెకాంత సుమతాంకాంత్వస్యషే ఉటౌకేఖానసంభవాన్నప్రఘటెతెప్రాతిభాసికానిర్వచనియ్యతాంకాంతెపూర్వత్రాతిసత్త్వవంయ
త్రజకాంరుసుమంత్రవాంత్తరఖ్యవధానాదసన్నికృష్టం తత్రతాపాత్వప్రతీత్యాప్రాతిభాసితం తాంకాంత్వంన్నిత్రియాతె విశెన్నఇత్యులాభ్యతే। ఎతంత్రత్వసత్తత్ర మాంత్రావెష్టతిత్ర
త్వసత్తుసాంమాన్యలక్షణేనుగమోయధార్థత్రత్వసత్తుల్తుత సర్వేషి వస్తుదర్శనియం। ఇత్రంప్రత్యక్షంప్రకారాం త్రరెగాద్భివిధం। ఇంద్రియజినం ఇంద్రియాజన్యంచెతి తత్రేం
ద్రియాజన్యంసుఖాదిత్రత్వక్షం మనస ఇంద్రియత్వస్యనిరాకరణాత్‌। ఇంద్రియాణి పంచ ఘ్రాణరసనచక్షుఃశ్రోత్రత్వగాత్మకానిసర్వాణిచెంద్రియాణిస్వస్వవిషయసంయుక్తా
న్యేవప్రత్యక్షజ్ఞానంజనయంతి తత్ర ఘ్రాణరసనత్వగింద్రియాణిస్వస్థానస్థితాన్యేవగంధరసస్పర్శాన్ ఫలంఖ్యాన్‌। జనయంతి చక్షుఃశ్రోత్రేతుస్వతఏవవిషయదేశంగత్వాస్వస్వ
విషయస్వంబన్ధ్రోతఃశ్రోత్రస్యాపిచక్షురాదివత్పరిచ్ఛిన్నతయాఖేరస్య విశెషగమనసంభవాత్‌। అతఏవానుభవాంభెరీశబ్దోమయాశ్రుతఇతి వీచీతరంగాదిన్యాయేనకర్ణశ
ష్కులీప్రదేశే అనంత్రశబ్దోత్పత్తిః కల్పనాయాం సారవంభెరీశబ్దోమయాశ్రుత ఇతిప్రత్యక్షస్యభ్రమత్వకల్పనాసారతంన్న్యాన్యాత్‌। తదేవంవ్యాఖ్యాతంప్రత్యక్షం॥ ౹౧౹

వేదాం॰ప॰ యసాక్షాన్మాయాపరిణామాశ్రితే చిత్, అంతఃకరణాధ్యాసాత్ అవ్యక్తేర్ప్రమాణం ఇత్యన్యేనసుగమావాదః శృంగశ్చైతన్యసాధ్యసుత్యై ఇదానీంతమ్మనుగచ్ఛతే తస్య సాక్షాత్కారాభావేన భాగరణవిష్య
౮ వర్ణపల్లవగభాదయో అనువృత్తేరనఃస్ఫుత్తే కార్యవినాశోపాంశ్యైవిద్యః తత్త్విరుపావేన సహాంశ్వైతత్త్వవిద్యమానవపోతాదాసే। అద్బుతబాధః ద్వితీయస్తూనివృత్తిః ఆద్యస్తూకారణా
మధిష్ఠానతత్త్వసాక్షాత్కారః తేన వినాంటపాదానఖ్యాంతాయాః అవిద్యాయా అనివృత్తేః ద్వితీయస్తు విరోధివృత్త్యుత్పత్తిమాత్రేణ నివృత్తిః। తత్రాదిహాంత్రంపస్యంత్రోంపస్యసాక్షాత్కారా
8 భావాత్ స్వప్నప్రపంచో మాయాధిష్ఠానసలస్యప్రహారేణ ఖరాదేరివ విరోధివృత్త్యంతర ఏదయేన స్వజనకీభూతనిద్రాదిదోషవినాశేన వాగబాధినివృత్తా కోపి దోషః। అహం
శోత్రియోపస్యసుత్వావచ్ఛిన్నచైతన్యనిష్ఠమూలావిద్యాకార్యత్వపక్షే సుత్తిరిత్యజ్ఞానేన తదజ్ఞానేన సహోరజితస్యబాధః। మూలావిద్యాకార్యత్వపక్షే మూలావిద్యాయాబ్రహ్మసా
క్షాత్కారమాత్రనివర్త్యత్వయాసుత్తితత్త్వజ్ఞానాదివర్త్యత్వయా రజితస్య ప్రసుత్తిత్వజ్ఞానాన్నివృత్తిమాత్రం ముసలప్రహారేణఘటస్యేవ నను శుక్త్యాకారవృత్తిస్తత్త్వవిషయకత్వసమయే
సహావృష్టపగమున్నిదం నరజతమితిబాధితశాలావనిషేధజ్ఞానం నస్యాత్। తదిదానీమిదం నరజతమితి ఇదాంకాలతః ఏకత్వమోనేలివరితపేర్న సహోతద్రజతత్వావచ్ఛిన్నప్రతియో
గికాంతాభావోపనిషేధభేవిషయః। కింతుకాలికరజతమధిక్షేత్రత్వవచ్ఛిన్నప్రతియోగికాసీరజతప్రతియోగికః క్షుద్రికరణాధమార్గవచ్ఛిన్నప్రతియోగికాంతాభావాభ్యుపగమాత్। నను
ప్రాతిభాసికే రజతే రంగమాధిక్యత్వవగతం నవా అనవగతే ప్రతియోగికాపకైవకాలవచ్ఛిన్నాభావప్రత్యక్షానుపపత్తిః। అవగతే అపరోక్షాపకాసస్యకాలికసవిషయ

సువర్ణత్వాదికారాదర్శనేఽసతి సహచారదర్శనేన గృహ్యత ఇతి తన్న సహచారదర్శనం భూయోదర్శనం సకృద్దర్శనం చేతి విశేషానాదరణీయత్వాత్ సహచారదర్శనస్యైవ ప్రయో
జకత్వాత్। తస్మాదనుమానమప్యయుక్తం ప్రమేయత్వాన తు కేవలాన్వయి సర్వసాధ్యమసాధ్యస్స్వత్వస్య బ్రహ్మనిష్ఠాత్యంతాభావప్రతియోగిత్వేన అత్యంతాభావాప్రతియోగి
సాధ్యస్తత్త్వరూపమేవ కేవలాన్వయిత్వస్య ప్రసిద్ధిః నాప్యనుమానస్య ఘటాదేరేకరూపత్వం సాధ్యస్య ఘటాదేః సాధారణాభావనిరూపితవ్యాప్తిభిన్నేన సాధనేన సాధ్యస్యానుమితావనుపయో
గాత్। తద్ధంతపార్థధూమాదావప్యయం వ్యాప్తిమవిరుద్ధాతి ఘటాదేరేకవ్యాప్తిభిన్నేనాదనుమితౌ అర్థాపత్తిప్రమాణం చిలి వక్ష్యామః। అత ఎవ నానుమానస్య సాన్వయవ్యతిరే
కరూపత్వం వ్యతిరేకవ్యాప్తిభిన్నస్యానుమిత్యహేతుత్వాత్। తస్మానుమానం స్వార్థపరార్థభేదేన ద్వివిధం తత్ర స్వార్థం తూక్తమేవ పరార్థం తు న్యాయసాధ్యం న్యాయో
నామ అవయవసముదాయః అవయవాశ్చ త్రయ ఎవ ప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణరూపాః ఉదాహరణోపనయనిగమనరూపా వా నతు పంచావయవరూపాః అవ
యవత్రయేణైవ వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోరుపదర్శనసంభవేన అధికావయవస్యాపార్థకత్వాత్। ఏవమనుమానే నిరూపితే వస్తుతస్తు బ్రహ్మభిన్నం నిఖిలప్రపంచస్య మిథ్యా
త్వసిద్ధిః తథాహి బ్రహ్మభిన్నం సర్వం మిథ్యా బ్రహ్మభిన్నత్వాత్। యదేవం తదేవం యథా శుక్తిరూప్యం నచ దృష్టాంతాసిద్ధిః తస్య సాధితత్వాత్। నచాప్రయోజకత్వం శుక్తి
రూప్యరజతాదీనాం మిథ్యాత్వే బ్రహ్మభిన్నత్వస్యైవ లాఘవేన ప్రయోజకత్వాత్। మిథ్యాత్వం చ స్వాశ్రయత్వేనాభిమతయావన్నిష్ఠాత్యంతాభావప్రతియోగిత్వం అ

వేదాం॥ప॥ శ్రీధర్మరాజాధ్వరీంద్రవిరచితాయాం వేదాంతపరిభాషాయాం ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః ॥ శ్రీః ॥ అథానుమానం నిరూప్యతే । అనుమితికరణమనుమానం । అను
౬ మితిశ్చ వ్యాప్తిజ్ఞానత్వేన వ్యాప్తిజ్ఞానజన్యా వ్యాప్తిజ్ఞానానువ్యవసాయాదౌ తథ్యైవ న తజ్జన్యత్వాభావాన్నానుమితిత్వం । అనుమితికరణం చ వ్యాప్తిజ్ఞానం తత్సంస్కారో
9 ఽవాంతరవ్యాపారః న తు తృతీయలింగపరామర్శోఽనుమితౌ కరణం తస్య అనుమితిహేతుత్వాసిద్ధ్యా తత్కరణత్వస్య దూరనిరస్తత్వాత్ । న చ సంస్కారజన్యత్వేనాను
మితేః స్మృతిత్వాపత్తిః స్మృతిప్రాగభావజన్యత్వస్య సంస్కారమాత్రజన్యత్వస్య వా స్మృతిత్వప్రయోజకతయా సంస్కారధ్వంససాధారణసంస్కారజన్యత్వస్య తత్రాప్రయోజక
త్వాత్ । న చ యత్ర వ్యాప్తిస్మరణాదనుమితిః తత్ర తద్ధ్వంసస్యైవ హేతుత్వమితి వాచ్యం । వ్యాప్తిస్మృతిస్థలేఽపి తత్సంస్కారస్యైవ అనుమితిహేతుత్వాత్ । న హి స్మృతేస్సంస్కారనా
శకత్వనియమః స్మృతిధారాదర్శనాత్ । న చానుద్బుద్ధసంస్కారాదపి అనుమిత్యాపత్తిః తదుద్బోధస్యాపి సహకారిత్వాత్ । ఏవం చాయం ధూమవానితి పక్షధర్మతాజ్ఞా
నే ధూమో వహ్నివ్యాప్య ఇత్యనుభవాహితసంస్కారోద్బోధే చ సతి వహ్నిమానితి అనుమితిర్భవతి । న చ మధ్యే వ్యాప్తిస్మరణం తజ్జన్యం వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమిత్యాది
విశిష్టజ్ఞానం వా హేతుత్వేన కల్పనీయం గౌరవాన్మానాభావాచ్చ । తచ్చ వ్యాప్తిజ్ఞానం వహ్నివిషయకజ్ఞానాంశ ఏవ కరణం న తు పర్వతవిషయకజ్ఞానాంశే ఇతి పర్వతో
వహ్నిమానితి జ్ఞానస్య వహ్న్యంశ ఏవానుమితిత్వం న పర్వతాంశే తదంశే ప్రత్యక్షత్వస్యోపపాదితత్వాత్ । వ్యాప్తిశ్చాశేషసాధనాశ్రయాశ్రితసాధ్యసామానాధికరణ్యరూపా
వ్యా

ధ్వరీంద్రవిరచితాయాం వేదాంతపరిభాషాయాం అనుమానపరిచ్ఛేదః॥ అథోపమానం నిరూప్యతే తత్ర సాదృశ్యప్రమాయాః కరణముపమానం తథాహి
నగరేషు దృష్టగోపిండస్య పురుషస్య వనం గతస్య గవయేంద్రియసన్నికర్షే సతి భవతి ప్రతీతిః అయం పిండో గోసదృశ ఇతి తదనంతరం చ భవతి నిశ్చయః అనేన స
దృశీ మదీయా గౌరితి తత్రాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం గవయనిష్ఠగోసాదృశ్యజ్ఞానం కరణం గోనిష్ఠగవయసాదృశ్యజ్ఞానం ఫలం న చేదం ప్రత్యక్షేణ సంభవతి గోపిం
డస్య తదేంద్రియాసన్నికర్షాత్ నాప్యనుమానేన గవయనిష్ఠగోసాదృశ్యస్య తల్లింగత్వాభావాత్ నాపి మదీయా గౌరేతద్గవయసదృశీ ఏతన్నిష్ఠసాదృశ్యప్రతియోగిత్వా
త్ యో యన్నిష్ఠసాదృశ్యప్రతియోగీ స తత్సదృశః యథా మైత్రనిష్ఠసాదృశ్యప్రతియోగీ చైత్రః మైత్రసదృశ ఇత్యనుమానాత్తత్సంభవతీతి వాచ్యం ఏవంవిధాను
మానానవతారేపి అనేన సదృశీ మదీయా గౌరితి ప్రతీతేరనుభవసిద్ధత్వాదుపమినోమీత్యనువ్యవసాయాచ్చ తస్మాదుపమానం మానాంతరం॥ ఇతి శ్రీధ
ర్మరాజాధ్వరీంద్రవిరచితాయాం వేదాంతపరిభాషాయాం ఉపమానపరిచ్ఛేదః॥ అథాగమో నిరూప్యతే యస్య వాక్యస్య తాత్పర్యవిషయీభూతసంస
ర్గో మానాంతరేణ న బాధ్యతే తద్వాక్యం ప్రమాణం వాక్యజన్యజ్ఞానే చ ఆకాంక్షాయోగ్యతాసత్తయస్తాత్పర్యజ్ఞానం చేతి చత్వారి కారణాని తత్ర పదార్థానాం పరస్ప
రజిజ్ఞాసావిషయత్వయోగ్యత్వమాకాంక్షా క్రియాశ్రవణే కారకస్య కారకశ్రవణే క్రియాయాః కరణశ్రవణే ఇతికర్తవ్యతాయాశ్చ జిజ్ఞాసావిషయత్వాత్ అవ్యు

వేదాంతపరి అభిమతపదమసంభవవారణాయ యావత్పదమర్థాంతరవారణాయ తదుక్తం పరేషామపి జ్ఞానానాం స్వాశ్రయత్వేన సంమతేః ప్రతియోగిత్వమత్యంతాభావం
౧౦ త్రతివృషాత్మతే చిత్రయద్వా అయం పటః ఏతత్తంతునిష్ఠాత్యంతాభావప్రతియోగీ పటత్వాత్ పటాంతరవదిత్యాద్యనుమానం మిథ్యాత్వే ప్రమాణం। తదుక్తం అంశినః స్వాం
శగాత్యంతాభావస్య ప్రతియోగినః అంశిత్వాదితరాంశివద్దిగేషైవ గుణాదిషు ఇతి నను ఘటాదేర్మిథ్యాత్వే సద్రూపేణ ప్రత్యక్షేణ బాధః। అధిష్ఠానబ్రహ్మసత్తాయా ఘటాదౌ
10 తత్రవిషయతయా ఘటాదేస్సత్త్వప్రతీతేః। నను నీరూపస్య బ్రహ్మణః కథం చాక్షుషాదివిషయత్వమితి చేన్న నీరూపస్యాపి రూపాదేః ప్రత్యక్షవిషయత్వాత్। నను నీరూ
పస్య ప్రత్యక్షవిషయత్వాదర్శనాద్యోగ్యవృత్తితానియమః తంత్ర్యతే బ్రహ్మణో ప్రత్యక్షత్వాపత్తిః గుణత్రయవిషయమనుమాయిత్వారగామ్యం చాక్షుషత్వమితి అభిమతం నహి నీరూ
పస్య బ్రహ్మణో ప్రత్యక్షతాయాం నియమో వా యాయిశారగోత్రాసమవాయాదిభిః అన్యూనాంశ్రవృత్వం బ్రహ్మణః। తథాపి నీరూపస్య కాలస్యైవ చాక్షుషాదిజ్ఞానవిషయత్వే
న అవిరోధాత్। యద్వా త్రివిధం సత్త్వం పారమార్థికం సత్త్వం బ్రహ్మణః వ్యావహారికం సత్త్వం ఆకాశాదేః ప్రాతిభాసికం సత్త్వం శుక్తిరజతాదేః తథా చ ఘటః సన్
ఇతి ప్రత్యక్షస్య వ్యావహారికసత్త్వవిషయత్వేన ప్రామాణ్యమస్మిన్నపి పక్షే ఘటాదేర్బ్రహ్మణి నిషేధేన స్వరూపేణ తు పారమార్థికత్వాభావేన విరోధః। అస్మిన్న
క్షే చ మిథ్యాత్వలక్షణే పారమార్థికత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వమత్యంతాభావవిశేషణం ద్రష్టవ్యం। తస్మాదుపపన్నం మిథ్యాత్వానుమానమితి శ్రీధర్మరా

సాధనత్వస్య స్వశక్తేశైత్యయాగస్యానుపపత్తేర్మధ్యవర్తి పూర్వవర్ణం తద్బుద్ధేస్తేన సహైకయా బుద్ధ్యార్థాపత్తిరనుమానేన్ తత్ర హేతువిషయమవాయిత్వ అన్వయవ్యతిరేకప్రత్యక్షేణైవ అన్వయిన్యసంత్రుష్టార్థాపత్తేః స్మృతిరేతి
గాశ్చానుమానత్వస్యాప్రాగేవ నిరస్తం | అతఏవార్థాపత్తిప్రత్యక్షలైనుమసోమాతి సానుపపన్నాయత్వింత్వ్యనైదంతద్భుయామాతి | అన్యథార్థాపత్తిః ప్రత్యక్షమిదమనేనవినా అనుపపన్నమితి బుద్ధిః
నంతరగాతిత్వస్యత్రంతిమదంతేనవినా అనుపపన్నత్వం తద్దర్శనాపత్తాశరీరావత్రుటియోగిప్రవృత్తిరిత్యాహుః ఏవమర్థాపత్తిమానాంతరత్వసిద్ధిః వ్యతిరేకేణానుమానాంతరం వృత్తిబీజ
తతెశిఖోశ్చేతరగంధవత్త్వమివశఖీదంవినానుపపన్నమిత్యాద్యభిజ్ఞానస్యేతరగత్వాత్ | అతఏవానుభవసాయుక్తవ్యత్యాధివాన్యమితరఖీదంతద్భుయామాతి ఏతదాంతరపరిభాషాయామర్థాపత్తి
పరిచ్ఛేదః ౪॥ ౫॥ ఇదానీం షష్ఠంప్రమాణం నిరూపయతి | జ్ఞానతశరణనిసైఖాబానుమేయానాం సాధారణకారణామనుపలబ్ధిరూపంప్రమాణం అనుమానజన్యతిక్రియాభావానుభవహేతుంతావ ౬
నుమానాభావవిశేషహేతుకారణయాభంనస్తత్రం అదృష్టాదిసాధారణకారణ అతివ్యాప్తిహేతుకారణయాసాధారణానిలభావస్యాప్యసాధారణకాలుసంస్కారేతి వ్యాప్తిహేతుకారణయానుభవేతివిశేష
ణంచేయం | ప్రమాణాభావానుమితిష్వేవ్యనుపలబ్ధేరసిద్ధ ఆశ్రయాభావ త్ర్యవత్వవాదంవిశేషభావాదిత్యపాస్తం | ధర్మాధర్మాదౌ నోపలబ్ధిసత్త్వే తత్ర దర్శనాభావాన్నిశ్చయేన యోగ్యానుపలబ్ధేరేవాభావగ్రా
హకత్వాత్ | ననుయోగ్యానుపలబ్ధిత్వం యోగ్యప్రతియోగినో అనుపలబ్ధిః తత్రయోగ్యత్వమధికరణే ప్రతియోగ్యనుపలబ్ధిరనాద్యక్షస్వం శిలాదిచేదనిప్రత్యక్షతాపత్తేరిత్యాం
త్వాత్ ఆత్మనిధర్మాధర్మదృశ్యావస్థాదిప్రత్యక్షతాపత్తేరితిచేన్న | యోగ్యతావాసానవనుపలబ్ధిత్వేతితర్కధారయత్రచానగత | అనుపలబ్ధిర్యోగ్యతావచ్ఛేదకప్రతియోగిసత్త్వప్రసంజితప్ర:

కల్పనేతి షష్ఠీసమాసేన అర్థాపత్తిశబ్దో వర్తతే కల్పనాకరణే పీనత్వాదిజ్ఞానే తత్ర స్వార్థాపత్తిశబ్దః కల్పనా యస్మాదితి బహువ్రీహిసమాసేన వర్తత ఇతి ఫలకరణయోరుభయో
స్తత్పదప్రయోగః సాచార్థాపత్తిర్ద్వివిధా దృష్టార్థాపత్తిః శ్రుతార్థాపత్తిశ్చేతి తత్ర దృష్టార్థాపత్తిర్యథా ఇదం రజతమితి పురోవర్తిని ప్రతిపన్నస్య రజతబాధేయస్య
నేదం రజతమితి తత్రైవ నిషిధ్యమానత్వం సత్యత్వే అనుపపన్నమితి రజతస్య సత్యత్వాభావవత్త్వం వా కల్పనీయం। ఇతి శ్రుతార్థాపత్తిర్యదా యత్ర శ్రూయమాణవాక్యస్య
స్వార్థానుపపత్తిముఖేనార్థాంతరకల్పనం। యథా తరతి శోకమాత్మవిదిత్యత్ర శ్రుతస్య శోకశబ్దవాచ్యబంధస్య జ్ఞాననివర్త్యత్వస్యానుపపత్త్యా బంధస్య మిథ్యాత్వం కల్ప్యతే। యథా
వా శతవర్షజీవీ దేవదత్తో గృహే నేతి వాక్యశ్రవణానంతరం శతవర్షజీవినో గృహాసత్త్వం బహిస్సత్త్వం కల్ప్యత ఇతి శ్రుతార్థాపత్తౌ ద్వైవిధ్యం అభిధానానుపపత్తిః అభిహితానుప
పత్తిశ్చ తత్ర యత్ర వాక్యైకదేశశ్రవణే అన్వయాభిధానానుపపత్త్యా అన్వయాభిధానోపయోగి పదాంతరం కల్ప్యతే తత్రాభిధానానుపపత్తిః। యథా ద్వారమిత్యత్ర పిధేహీత్యధ్యాహారః। యథా
వా విశ్వజితా యజేతేత్యత్ర స్వర్గకామపదాధ్యాహారః। నను ద్వారమిత్యాదౌ అన్వయాభిధానాత్పూర్వమిదమన్వయాభిధానం పిధానోపస్థాపకపదం వినానుపపన్నమితి కథం జ్ఞా
తమితి చేన్న। అభిధానపదేన కరణవ్యుత్పత్త్యా తాత్పర్యస్య వివక్షితత్వాత్। తథా చ ద్వారం కర్మతయా పిధానక్రియాసంసర్గపరత్వం పిధానోపస్థాపకపదం వినానుపపన్నమితి జ్ఞానం తత్రా
భిసంధాయాత్ అభిధానానుపపత్తిః। యత్ర వాక్యావగతోఽర్థః అనుపపన్నత్వేన జ్ఞాతస్సన్నర్థాంతరం కల్పయతి। తత్రాభిహితానుపపత్తిః యథా స్వర్గకామో జ్యోతిష్టోమేన యజేతేత్యత్ర స్వర్గ

త్రైకాల్యం వినాశధ్వంసప్రమాణాభేద ఇతి చేన్న। వృత్తిరేవ బాధ్యమాత్రాప్రమాణావైకల్యాత్ తుర్యే పపత్తేః తద్భావభూతాదృష్టావారణవృత్తిస్సేంద్రియ ఇగాపి ఇత్యాత్రియస్సవిషయోగసంసర్గాత్
సిద్ధం తు ఘటాద్యనుపలబ్ధిరూపమానాంతరగమ్యత ఇతి భవత్యనుపలబ్ధే మానాంతరత్వం నను అనుపలబ్ధిరూపమానాంతరపక్షే కిం అభావప్రతీతేః ప్రత్యక్షత్వే ఘటాభావ ఇతి ఘటాభావ
ప్రమాణే కిం ప్రత్యక్షత్వాపత్తిః తత్ప్రాప్తునిర్వచనీయస్య ఘటాభావాదేః పరోక్షత్వం తేన ప్రత్యక్షత్వాపత్తేః తస్య మాయోపాదానత్వే ఘటాభావత్వానుపపత్తేః మాయోపాదానత్వాత్ ఘటాభావ మాయా
యాః స్ఫురణరూపత్వాత్ తదనుపపత్తేః కిం చ ఘటాభావ ఇతి ఘటాభావప్రమాణనత్వాత్ లోకత్వం స్ఫురణాభావ విషయత్వం తు ఘటాభావరూపతా విద్యమానత్వాత్ ఘటాభావః
ఘటాభావే అభావప్రతీతిః ఇత్యస్య ఘటాభావాభావరూపస్య సత్త్వే ఘటాభావప్రమాణాభావే తత్ అవస్థాపనాత్। అస్మాకం తు ఘటాభావప్రత్యక్షే తదభావస్య నిర్వచనీయత్వం తు
ఘటాభావ అభావానాం మాయోపాదానత్వాదేవ ఘటాభావత్వం తస్య పక్షే ఘటాభావరూపతా విరోధినా ప్రతిభాత్వాత్। ఘటాభావస్య మాయోపాదానత్వే అనిర్వచ
నీయస్య ఘటాభావస్య మిథ్యాత్వే మిథ్యాత్వానుపపత్తేః। అస్మాకం తు ఘటాభావప్రతీతేః తత్ మాయోపాదానత్వమితి ఘటాభావస్య నిర్వచనీయత్వం ఘటాభావ ఉపాదానా
భావే ఘటాభావస్య ఉపాదానం స్యాదితి వాచ్యం ప్రపంచస్య మిథ్యాధిష్ఠానత్వరూపస్య తత్త్వాత్। మిథ్యారూపత్వే ఘటాదేరనవయవత్వాత్ ఉపాదానత్వం తద్భావః
ప్రపంచస్య ఉపాదానం మాయా న బ్రహ్మ ఇతి సిద్ధాంతః ఇతి ప్రసంగేన ఘటాభావస్య తు విరోధి ప్రాగభావాదేః సాభావం ఘటాభావ సిద్ధాంతాభావస్య తు త్వత్పక్షే

16

ర్తియోగికత్వం యస్యాభావస్య తస్య యః ప్రతియోగీ తస్య సత్త్వేన అధికరణే తర్కితేన ప్రసంజన యోగ్య మాపాదన యోగ్యం యత్ప్రతియోగ్యుపలబ్ధిస్వరూపం యస్యానుపలం
భస్య తత్త్వమనుపలబ్ధేర్యోగ్యత్వమిత్యర్థః ఇత్థంచ స్ఫీతాలోకవతి భూతలే యది ఘటః స్యాత్తదా ఘటోపలంభః స్యాదిత్యాపాదన సంభవాత్। తాదృశభూతలే ఘటాభావోఽనుపల
బ్ధిగమ్యః। అంధకారే తు తాదృశాపాదనాసంభవాన్నానుపలబ్ధిగమ్యతా। అత ఏవ స్తంభే పిశాచసత్త్వేఽప్యంభవస్తు ప్రత్యక్షత్వాభావాత్ తదభావోఽనుపలబ్ధిగమ్యః। ఆత్మని ధర్మాదిసత్త్వే
ప్యతీంద్రియతయా నిరుక్తోపలబ్ధ్యాపాదనాసంభవాత్ న ధర్మాధర్మాద్యభావస్య అనుపలబ్ధిగమ్యత్వం నన్వత్ర శరీరేంద్రియసంబంధితషట్కత్వే అభావస్యానుపలబ్ధిగమ్యత్వమనుమ
తం తత్తన్నేత్రేంద్రియమేవాభావాకారవృత్తావపి కరణం ఇంద్రియాన్వయవ్యతిరేకానువిధానాదితి చేన్న ప్రతియోగ్యనుపలబ్ధేరపి అభావగ్రహే హేతుత్వేన క్లృప్తత్వేన కరణత్వ
మాత్రస్య కల్పనాత్। ఇంద్రియస్య చాభావేన సంనికర్షాభావేనాభావగ్రాహకత్వానుపపత్తేః। ఇంద్రియాన్వయవ్యతిరేకయోశ్చాధికరణజ్ఞానాద్యుపక్షీణత్వేనాన్యథాసిద్ధేః నను భూతలే ఘటస్య
మరణేప్యఘటాభావానుభవస్థలే భూతలం ప్రత్యక్షత్వముభయసిద్ధం తత్ర వృత్తినిర్గమనస్యావశ్యకత్వేన భూతలావచ్ఛిన్నచైతన్యవత్తద్విష్టఘటాభావావచ్ఛిన్నస్యాపి ప్రమా
త్రభిన్నతయా ఘటాభావస్య ప్రత్యక్షత్వమేవ సిద్ధాంతే కిమితి చేత్సత్యం। అభావప్రతీతేః ప్రత్యక్షత్వేఽపి తత్కరణస్యానుపలబ్ధేర్మానాంతరత్వాత్। న హి ఫలీభూతజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వే త
త్కరణస్య ప్రత్యక్షప్రమాణతానియతత్వమస్తి దశమస్త్వమసీత్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వేఽపి తత్కరణవాక్యస్య ప్రత్యక్షప్రమాణభిన్నప్రమాణత్వాభ్యుపగమాత్। ఫలవై

భేదః యథా క్షితేస్సప్రత్యక్షా అంత్యః శరగభేదాత్మ్యభేదః। నిరుపాధిర్భేదో యథా ఘటే పటభేదః నవత్రం వస్త్యాపి త్రవంచ్ఛేదాఖ్యస్సగతి అర్ద్రితవిరోధూతాఖ్యిశభేదానన్న్యస్యగమన
విరోధాదివరహ్మితావాస్థాతాత్। తదుక్తం సారేశ్వరాచార్యైః అత్ర మాభవతః తేయం సంభవత్వ ప్రత్యభూనే తిం న్నపన్నసి సంసారం తత్రైవాఖ్యాన తత్త్వతం। అత ఏవ వివరణే అవిద్యానుమానే ప్రా
గభావవ్యతిరిక్తత్వం విశేషణాంతవృత్తితిరాయామవిద్యాలక్షణే భావత్వవిశేషణాం సంగచ్ఛతే ఏవం చ తద్ధా నామభావానాం యోగ్యానుపలబ్ధిప్రతీతిసూత్రానుపలబ్ధిర్మానాంతరం।
వవత్తత్త్వానుప్రమాణానాం ప్రామాణ్యం స్వత ఏవోత్పద్యతే జ్ఞాయతే చ తథా హి స్మృత్యనుభవసాధారణం సంవాదిప్రవృత్త్యనుకూలం తద్వతి తత్ప్రకారకజ్ఞానత్వం ప్రామాణ్యం తచ్చ జ్ఞానసా
మాన్యసామగ్రీప్రయోజ్యం న త్వధికం గుణమపేక్షతే ప్రమామాత్రే అనుగతగుణాభావాత్। నాపి ప్రత్యక్షప్రమాయాం భూయోవయవేంద్రియసంనికర్షో గుణః రూపాదిప్రత్యక్షే ఆత్మప్రత్య
క్షే చ తదభావాత్ సత్యపి తస్మిన్ పీతశ్శంఖ ఇతి ప్రత్యక్షస్య భ్రమత్వాచ్చ। అత ఏవ న సల్లింగపరామర్శో ఽనుమిత్యాదిప్రమాయాం గుణః అసల్లింగపరామర్శాదిస్థలే అవిషయా
బాధేనానుమిత్యాదేః ప్రమాత్వాత్ న చైవమప్రమాపి ప్రమా స్యాత్। జ్ఞానసామాన్యసామగ్ర్యా అవిశేషాదితి వాచ్యం। దోషాభావస్యాపి హేతుత్వాంగీకారాత్। న చైవం పరతస్త్వం ఆ
గంతుకభావకారణాపేక్షాయా ఏవ పరతస్త్వేష్టత్వాయతే ప్రామాణ్యం స్వతః గ్రాహ్యతే ప్రామాణ్యం స్వతో గ్రాహ్యమిత్యుపదేశాభావే సతి యావత్స్వాశ్రయగ్రాహకసామగ్రీగ్రాహ్యత్వం స్వతస్త్వం
తద్జ్ఞానం వద్ధాహారకం సాక్షిజ్ఞానం తేనావివృత్తిర్జ్ఞానే గృహ్యమాణే తద్గతం ప్రామాణ్యం గృహ్యతే న చైవం ప్రామాణ్యసంశయానుపపత్తిః వృత్తసంశయానురోధిన ప్రామాణ్యస్యాపి

వేదా॰పరి॰ దౌకారణేకార్యస్యఘటాదేరుత్పత్తేః పూర్వంయో౽భావః సప్రాగభావః సచభవిష్యతీతిప్రతీతివిషయః యత్రైవఘటస్యముద్గరపాతానంతరంయో౽భావః సప్రధ్వంసాభావః
౧౨ ధ్వంసస్యాపిస్వాధికరణకపాలనాశేనాశఏవ నచఘటోన్మజ్జనాపత్తిః ధ్వంసధ్వంసస్యప్రతియోగికధ్వంసత్వాత్। అన్యథాప్రాగభావధ్వంసాత్మకఘటస్యనాశేప్రాగభావో
న్మజ్జనాపత్తేః। నచైవమపియత్రధ్వంసాధికరణంనిత్యంతత్రకథంధ్వంసనాశఇతివాచ్యం। తాదృశమధికరణంయదిచైతన్యంతదాతస్యనిత్యత్వమసిద్ధం బ్రహ్మవ్యతిరిక్త
17 స్యసర్వస్యబ్రహ్మజ్ఞాననివర్త్యత్వాత్। యావద్బ్రహ్మజ్ఞానమనుగతత్వాత్। యదిచధ్వంసాధికరణంచైతన్యంతదాసిద్ధిః ఆరోపితప్రతియోగికధ్వంసస్యాధిష్ఠానేప్రతీయమానస్యాధిష్ఠాన
మాత్రత్వాత్। తదుక్తంఅధిష్ఠానావశేషోహినాశఃకల్పితవస్తునఇతి। ఏవంశుక్తిరూప్యవినాశో౽పిఇదమవచ్ఛిన్నచైతన్యమేవ। యత్రాధికరణేయస్యకాలత్రయే౽ప్యభావస్సో౽త్యం
తాభావః యథావాయౌరూపాత్యంతాభావః। సో౽పివియదాదివద్ధ్వంసప్రతియోగ్యేవ। ఇదమిదంనభవతీతిప్రతీతివిషయో౽న్యోన్యాభావః అయమేవవిభాగఇతిపృథక్త్వమితిచ
వ్యవహ్రియతే నతురూపాదివత్పృథక్త్వంగుణాంతరం మానాభావాత్। అయంచాన్యోన్యాభావోద్వివిధః అధికరణస్వరూపాదిభిన్నోఽనాదిరేవ యథాజీవేబ్రహ్మ
భేదఃబ్రహ్మణిచజీవభేదః అవిద్యానివృత్తౌతత్కృతభేదనివృత్తిః। పునరపిద్వివిధః సోపాధికోనిరుపాధికశ్చేతి తత్
త్రోపాధిసత్తావ్యాప్యసత్తాకత్వంసోపాధికత్వం తద్భిన్నత్వంనిరుపాధికత్వం తత్రాద్యోయథైకస్యైవాకాశస్యఘటాద్యుపాధిభేదేనభేదః యథాచైకస్యసూర్యస్యజలభాజనభేదేన

భవవ్యాంపృథివీలక్షణంమహాప్రళయేపరమాణుషు ఘటాదిషూత్పత్తిరాతె గంధాభావాత్ప్రవృత్తే నతిగల్లస్మాదితారతమ్యలత్ర జగత్పుటెనశాన్యతాతం వివక్షితం। శారగాత్వంవృతత్వ

ల్యమత్యోర్విరహేయాంనాతివ్యాప్తిరితర్థః వృంద్యతత్రదుఃఖాదాన సోవరాపరోక్షజ్ఞానవిశేషార్థృతిమత్వం ఈశ్వరస్య తావదుపాదాన గోచరాపరోక్షజ్ఞానసత్వాదేవ యస్సర్వజ్ఞః

సర్వవిద్యస్య జ్ఞానమయం తపః। తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నం చ జాయతే ఇత్యాదిశ్రుతివిమర్శనం తార్కికవిశేషార్థసిద్ధావితి సాధారణమయ తద్విషయస్యప్రత్యయేయత్నాదిశ్రుతివాక్య

నంతాత్పర్యశక్యతావత్వమేతామురుతాత్పర్యదివాక్యం। జ్ఞానెచ్ఛాకృతీనాం మధ్యేస్వతమగత్యర్థం లక్షణత్రితయం వివక్షితం। అవధాక్యదర్శవిశేషణోపత్తిరితి తులవచనక్షితేర్థ్యం సానామవృతః

మస్యైవలక్షణత్రితేశకః। ఏవంవ్యాలక్షణేన వసంపద్యంతె త్రింవ్యాసాంజగల్యన్యాదితారతమ్యైవయమోవాహ్యమాని భూతానిజాయంతె యేనజాతాని జీవంతి యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి:

తద్విజిజ్ఞాసస్వ। యదాప్యనిఖిలజగదుపాదానత్వం బ్రహ్మణో లక్షణం జగదుపాదానత్వం జగదధిష్ఠానత్వం జగదారోపాధిష్ఠానత్వం యాంయార్థ్య

మేవోపాదానత్వమజ్ఞాతేష్వపి శంసత్వం యాదయమాత్మాన వ్యుత్పద్య భవతీవమస్యాం ప్రత్యయేయత్నాదిశ్రుతి ష్వత్రం వ్యాప్తం వృయోన్యాదాత్మన వృత్తిరితి శః। వృతస్య భూయోధాతిషు

తదిష్టం ఇత్యాదితాశిత వ్యపదేశో ఽపి సత్విరానుత్ర రూపత్రింశ్రా తస్యోగ్యసంతి। నన్వ నంద్రాత్మక విరోధిన సంతి ఘటాదెరి వృత్త్య వృత్తమోరెదు। కథం సత్ర హి వస్త్రాధ్యాసాంత్రస్న కేష్టతావదివ్యవ

హారాపత్తిరితి చెంన్న। అరోపితస్య తినిమిత్తానుసరగాం సమానిమాత్ర మనే తస్య రూపత్వభ్యాసగముదుఃఖాదాన సచ్చిదానంద్యాద్యధ్యాసేవి ఆ నం భ్రాంతాధ్యాస సాంభావాత్।జగతినామ

వేదా॥తర॥ ౧౫

18

సత్త్వేన దోషాభావ ఘటిత స్వాశ్రయ యావద్ఘటిత ఖావేన తత్ర ప్రామాణ్యస్య వాగ్రవరతః। యద్వా యావత్స్వాశ్రయ గ్రాహకగ్రాహ్యత్వాభావవ్యాప్యత్వం సంశయస్య తత్ప్రామాణ్యద్వే
త్రయోగ్యతాసత్త్వేపి దోషసత్త్వే గ్రాహకస్య సంశయానుపపత్తేః। అత్ర తు ఘటమనఖ్యానసామానాధికరణ్యే సామగ్రీప్రయోజ్యం ప్రమాయామతి అప్రామాణ్యపత్తేః కిం తు దోషప్రయోజ్యం నాప్ర
ప్రామాణ్యం యావత్స్వాశ్రయగ్రాహకగ్రాహ్యం అప్రామాణ్యఘటకతద్భావవత్త్వాదేర్వృత్తిత్వేనానుకతీతఘ్నసాక్షిణా గృహీతుమశక్యత్వాత్ కిం తు విసంవాదిప్రవృత్త్యాదిలింగకానుమాన
ఆ విషయ ఇతి పరతః ప్రామాణ్యమభ్యుపగతం తెశ్చేయ వెచితి॥ ఇత్యనుపలబ్ధిప రిచ్ఛేదః॥ ఉపవర్ణితరీతి వాదానాం ప్రమాణానాం ప్రామాణ్యవిధం వాసవతరితత త్ర్యెవేదతత్త్వం పరః
మార్థతత్త్వవేదకత్వం చేతి తత్ర త్రివిధస్యరూపాణాం వాక్యానాం ప్రమాణత్వేతెరేతానాం సర్వత్ర మానానామౌధ్వం ప్రామాణ్యం తద్విషయాణాం వ్యవహారదశాయామబాధ్యత్వాత్। ద్వితీయస్యం త్రుటి
వక్త్రం ప్రామాణ్యపరాశంసదెవతో మ్మెదవుగ్రల్గాదిత్వానాం తత్త్వమసీత్యాదీనాం తద్విషయస్య జీవపరైక్యస్య తాలత్రయాబాధాత్। తత్ప్రత్వం తత్త్వం పరార్థజ్ఞానాధీనజ్ఞానకథితప్రధమంతత్త్వ
దాఖ్యానుక్తసారప్రమాణజ్ఞానం నిరూపితే తత్ర లక్షణం ద్వివిధం స్వరూపలక్షణం తటస్థలక్షణం చేతి తత్ర స్వరూపమేవ లక్షణం స్వరూపలక్షణం। యథా సత్యం జ్ఞానమానందం బ్రహ్మేతి
అత్ర సత్యాదితం స్వరూపలక్షణం ననుస్వరూపత్వే వృత్తిత్వాభావేన తద్ధర్మలక్షణమితి చేన్న స్వస్యైవ స్వాపేక్షయా ధర్మధర్మిభావకల్పనయా లక్షణత్వసంభవాత్। తదుక్తం ఆనందో
విషయానుభవో నిత్యత్వం చేతి సంతి ధర్మా అపృథక్త్వేపి చైతన్యాత్పృథగివావభాసంతే ఇతి। తటస్థలక్షణం యావల్లక్ష్యకాలమనవస్థితత్వే సతి యద్వ్యావర్తకం తదేవ యథా గం

తే తత్ర ప్రాణో నామ ప్రాగ్గమనవాన్ వాయుః యః ప్రాణః నాసాధిష్ఠానవర్తీ । అవాగ్గమనవాన్ అపానః పాయ్వాదిస్థానవర్తీ । విష్వగ్గమనవాన్ వ్యానః అఖిలశరీరవర్తీ । ఊర్ధ్వగమనవానుత్క్రమణ
వాయురుదానః కణ్ఠస్థానవర్తీ । అశితపీతాన్నాదిసమీకరణకరః సమానః । (త్రైవత మేంగుణేభ్యస్త్రైరపఞ్చీకృతభూతేభ్యః పఞ్చీకృతాని భూతాని యన్త్రే తాసాం త్రివృతం త్రి
వృతమేకైకాం కరవాణీతి శ్రుతేః పఞ్చీకరణస్యోపలక్షణత్వాత్ । తత్ర పఞ్చీకరణప్రకారశ్చేత్థం ఆకాశమాదౌ ద్విధా విభజ్య తయోరేకం భాగం పునశ్చతుర్ధా విభజ్య తే
షాం చతుర్ణాం భాగానాం వాయ్వాదిషు సంయోజనం ఏవం వాయుం ద్విధా విభజ్య తయోరేకం భాగం చతుర్ధా విభజ్య తేషాం చతుర్ణాం భాగానామాకాశాదిషు యోజ
నం ఏవం తేజోఽబ్భూమీనామపి తదేవం ఏకైకం భూతం స్వార్ధం స్వేతరచతుర్భాగం ఇత్యేవం పఞ్చభూతమయమితి పృథివ్యాదిషు స్వాంశాధిక్యాత్ పృథివ్యాదివ్యవహా
రః తదుక్తం వైశేష్యాత్తు తద్వాదస్తద్వాద ఇతి పూర్వోక్తేభ్యః సూక్ష్మేభ్యో లిఙ్గశరీరం సప్తదశావయవకం యత్ర ప్రాణాః పఞ్చ పఞ్చ మనోబుద్ధిశ్చేతి తన్త్రే ఇన్ద్రియ
పఞ్చకం క్రియాపఞ్చకం ప్రాణాదిపఞ్చకం సంయుక్తం తద్యుక్తం వాయుతత్త్వం పఞ్చప్రాణా మనోబుద్ధిర్దశేన్ద్రియాణ్యసమ్భూతం । అపఞ్చీకృతభూతోత్పన్నం సూక్ష్మాః
గం భోగసాధనమితి తత్ర క్షితిశ్చ తత్ర చ తత్ర తత్ర పరం లిఙ్గశరీరం సమావృత్య ఉపలభ్యమానాది లిఙ్గశరీరం కారణశరీర ఇత్యాఖ్యాయతే ఏవం
త్రిమూర్తిగుణయుక్తం భగవత్పఞ్చీకృతభూతోత్పన్నభూతాన్తరస్థూలశరీరం నిత్యస్వరూపానుసన్ధానం అవిద్యయా నశ్యతి తదా తే తలస్థా వాంశవితలసుతలతలాతలక

వెం॥పట॥ రూపాంశద్వయస్య వివరణమ్। అవిద్యాపరిణామాత్మకనామరూపసంబంధాత్ తదుక్తం అస్తి భాతి ప్రియం రూపం నామ చేత్యంశపంచకం। ఆద్యత్రయం బ్రహ్మరూ
౨౭ పం జగద్రూపం తతో ద్వయమితి। అథ జగతః బ్రహ్మోపాదానరూపత్వాత్ తత్ర సర్గాదౌ తావత్ పరమేశ్వరః స్వబుద్ధ్యమానత్ర తచ్ఛక్తిచిత్రనానా తత్త్వాని కర్మసహాయ్యేనా
అపరిమితాని రూపాణి తచ్ఛక్తివిశేషవిశిష్టమాయయా సహాంతఃసన్నామరూపాత్మకనిఖిలప్రపంచం ప్రథమం బుద్ధావాకలయ్య ఇదం కరిష్యామీతి సంకల్పయతి తద్విశిష్ట
19 భవతి సర్వం ప్రధానాయుక్తం ఉత్పద్యంతే। తతః ఆకాశాదీని పంచభూతాన్యపంచీకృతాని తస్మాత్ ప్రకృతిపాదానాత్ సృష్టం తే తత్ర ఆకాశస్య శబ్దో గుణః। వాయోస్తు శబ్ద
స్పర్శౌ। తేజసస్తు శబ్దస్పర్శరూపాణి। అపాం తు శబ్దస్పర్శరూపరసాః। పృథివ్యాస్తు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాః। న తు శబ్దస్యాకాశమాత్రగుణత్వం వాయ్వాదావపి
తస్యోపలంభాత్। న వాచ్యో భ్రమః బాధకాభావాత్। ఇమాని భూతాని త్రిగుణమాయాకార్యత్వాత్ త్రిగుణాని। ఏతేభ్యః సత్త్వగుణోపేతేభ్యః శ్రోత్రత్వక్చక్షూరసనఘ్రాణాని మ
నోబుద్ధ్యహంకారచిత్తాని జాయంతే। శ్రోత్రాదీనాం పంచానాం క్రమాద్దిగ్వాతార్కవరుణాశ్వినోఽధిష్ఠాతృదేవతాః। మనఆదీనాం క్రమాచ్చంద్రచతుర్ముఖ
శంకరా అధిష్ఠాతృదేవతాః। అథ రజోగుణోపేతేభ్యః పంచభూతేభ్యః పృథక్ క్రమేణ వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాఖ్యాని కర్మేంద్రియాణి జాయంతే। తేషాం క్రమే
ణ వహ్నీంద్రోపేంద్రమృత్యుప్రజాపతయోఽధిష్ఠాతృదేవతాః। రజోగుణోపేతేభ్యః పంచభూతేభ్యః సంహతేభ్యః వాయుః ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానాఖ్యోఽయం

గణేశ్వరం సంస్థారాంత్రనాలక్షణీభవత్యేతి ప్రతి స్వయం తుల్యాయుత్తారేణేతి షైలక్షణ్యేన । యద్యేన అంతఃకరణాత్మక్లేశత్రిభ్యానశక్తిశ్చైతి క్రియాత్రిః । తత్ర ధ్యానశక్తిపాశిష్టాం
తత్కరణాస్య సుషుప్త్యే విజ్ఞానః సక్రియాశక్తిరిశిష్టస్య తిప్రాగానాద్యవస్థానమవిరుద్ధం । యదా సుప్రవృత్త్యేన నశంప్యన పశ్చ ఘుధాప్స్వప్రాణావస్థైత ధాత్వవతిలబ్ధేనం వాక్యప్రై
నాముఖ్యస్య వహ్ప్రేతిసతాం సోంప్యతదా సంపంన్నా భవతి వృమశీతోంఘవతి తాన్యాదిత్రేతి యత్ర సుషుప్త్యే మానంత్రాశ్యతప్రళయ సుప్రశార్యప్రపంచవినాశనిమిత్తప్రశనవలశార్య
నాశః యదాతత్ప్రాగేవోప్యంన్నప్రపంచస్య సంస్థాత్వాద్ర స్వశార్యప్రపంచం తిష్ఠాదికారలక్షణప్రారబ్ధకర్మనమాప్త్యేవ దేహాన్తే వలస్యత్త్వికారణకరణోపయుక్తిః తదాతల్లోకవాసినామప్య
ఖ్యంన్నప్రపంచస్య సంస్థాత్వాత్ర రణోపప్రపంచస్య నవావిదేహాత్రైవల్యం ప్రపంచస్య నవాతే నవేనప్రాప్తి ప్రతినంధి దేవరస్యాంతే శ్యతాంత్యానాః ప్రవిశంత్తి పరంపరమాత్మాత్రైః ఏవం
శ్రులోకవాసిభిః నవాశార్యప్రపంచస్య గుప్తమానే తరధిష్ఠితప్రపంచం తత ద్యుత్వపరేన నిఖిలమోక్షదంత్రపరార్థస్వరకాదీనాం ఖాతికానాం భూంతానాం ప్రప్రకృతాం మా
యాయాం లయః సముప్రపంచస్య భాధకుం వినాశ్యనైవ ప్రపంచనిస్తత్త్వతత్త్వేలిప్రాకృత ఇత్యుచ్యతే దార్శప్రపంచస్యాదివసం నామిత్తుశ్చ్రాయోగో మాత్రప్రళయో ద్విముః
త్రిశప్రళయః ప్రపంచాదివసకృతుయుగసహస్రపరిమితకాలః యుగసహస్రాదిప్రపంచాభాదివముఖ్యత్వత ఇతి వమనాత్ప్రళయకాలః దివసకాలపరిమితః రాత్రి
కాలస్యాదితసతాం తుల్యత్వాత్ప్రాకృతప్రళయస్సైమిత్రితప్రళయోవపురాగావమనాని ద్విపరార్ధేయ్యతికాలాంతే ప్రపంచస్య పరమక్తిన తత్రప్రాకృతయస్సప్తవల్యాంతే

వెం॥ఉపం॥ సంతలమహోత్తలాఖ్యస్య ధూమాలోకస్య తతస్వర్గం వర్షం గత్వా ఆరాయుబాంధ్యత్వేదశోంత్ర్య ఙ్క్షావద్విధస్థూలశరీరారంభవృత్తిః తత్ర బారాయుతానితా
౨౦ యుఘ్మాలాంతాని మనుష్యశ్చాదిశరీరాణి అంశ్చాని అంత్యాని బాంతాని పత్రాద్యతద్గాదిశరీరాణి స్వేదజాని చ దాని యూకామశకాదీని ఛిత్త్వాని ఖా
20 మయుద్భిజ్జదారతారావృక్షాదీని వృక్షాణాం మతిపాపఫలభోగాయతనత్వేన శరీరత్వం తత్ర చరమేశ్వరస్య పంచభూతాన్యాత్రాష్టపుత్త్రాన సప్తదశావయవరూపత్వే లింగశ
రీరోంత్య త్రితపారంభగర్భస్థూలశరీరోంత్య త్రితవసాక్షాత్ప్రత్యేకం ఇతరనిఖిలప్రరుంభుతోత్తి పారంగ్యాగర్భాఃదిద్వారాపంతాపాంమమంద్భిస్వా ఆనందతాల
నావశేషనాత్మనాఅనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి శ్రుతేః వారంగ్యగర్భో నామమూర్తిః తత్రయోదనన్యఃప్రథమోజీవః సనస్త్రీ శరీరీ ప్రథమస్సవై పురుష ఉచ్యతే। ఆదితః
తాంగ్సమ్భూతానాం ప్రాణంవ్యష్టిరసమవశ్చర్తస్తపారంభగర్భస్తు మకవర్తఃవాగ్రుఇవ్యాదిశ్రుతేః ఏవం భూతశాతిశస్యవ్యక్తేర్నిరూపితాన్యదాంప్రళయోనిరూపితే। ప్రళయో
నామక్షితాంతనాశః సచతుర్విధః నిత్యప్రళయః తత్రైమిత్తికః ఆత్యంతికశ్చేతి తత్ర నిత్యప్రళయస్సుషుప్తిః తస్యాశ్చ సకలకార్యప్రళయరూపత్వాత్ ధర్మాధర్మపూర్వసంస్కా
రాణం చ తదాకారణాత్మనావస్థానం తేనసుప్తోత్థితస్య నసుఖదుఃఖాద్యసుపపత్తిః నవాస్మరణానుపపత్తిః నచ సుషుప్తావంతఃకరణాస్యవినాశే తదధీనప్రాణాదిక్రియా
నుపపత్తిః వమ్మాత్తస్యసాంధిష్యభావేన తదుపలబ్ధిః పురుషాంత్రరవిభ్రమమాత్రత్వాత్। సుప్తశరీరాపలంభవతః। నస్యాద్వమనుభూయపవనేనాంబవితిష్ఠేసుప్తస్య వాయుం

సాధరస్యదార్వృష్టివాంతిస్సనామత్రాయాంస్యత్రరితిచింస్య।నవాంసృష్టిమత్స్యనాంస్యక్షావాంవృఘాంశింవృధ్యతీయ్యత్రింశ్యాస్యవతత్తుతిపత్రాశధంస్యష్టిరుపయోగః
యయుద్ధంయదిసృష్టిమనుతన్యస్యత్రరంశృష్టనిషేధాల్రింత్యాగిప్రతిపాద్యతతదాల్రింత్యాగిత్రుతిషిద్ధప్రపంచ్చస్యవాయాప్రతిషిద్ధరూపస్యేవత్రింవ్యాగోనృత్రావ
స్థానాశంతాయాంననిర్వికల్పశిష్టద్వియస్యత్వంప్రతిపాదితంసాత్అతస్సృష్టివాంత్యత్రింత్యాపాదయత్పృథిష్ఠనేనత్రుపాందానంవినాశార్యస్యస్యత్రనద్యావశంతాయాంని
తప్రతయాగెతినేతీవాస్యదినాల్రింవ్యాగ్నితితస్యనతుల్యపాదనత్రపంచృష్టముష్యత్వావగముమనిరవనిషిలక్ష్యైతవిత్రమమబంధ్రసత్విరునాక్రైతరన్వుత్రింవ్యానిద్ధ్యాత
తస్యదివరంపరయాసృష్టివాంతస్యనామ అర్యతీయస్యత్రింవ్యాగ్నివతాంశృష్య॥ఆపానసాత్రతరగావథితనగుణాల్రింత్యావాంత్యనాంమోపాననావిధ్యపేక్షితగుణేరూపమా
త్రవరత్వంనమగుణావరత్వంనిగుణప్రశరణావతితానాంనగుణవాంత్యనాంనిషేధవాంత్యాపేక్షితనిషేధనమపదేశత్వేనవినయోగఇతినశింక్వరవివ్యాత్వమధ్యతీయ్య
త్రింవ్యాప్రతిపాదనేనవిరుద్ధతాతదేవంస్వరూపతలప్తులత్తుణాలత్తితంతత్పృదవాంవ్యమాంశ్యరక్షైతంన్యంమాయాప్రతిబింబితమవిశేషావిశేషామయమాశయాజీవప
రమేశ్వరసాధారణంక్షైతంస్వమాత్రంబింబాంతస్యవిబింబ్యస్యవిద్యాత్తికాయాం[illegible]యాయాంప్రతిబింబ్యమాశ్వరక్షైతంన్యంఅంతఃకరణేషుప్రతిబింబితంజీవ
క్షైతంన్యం।శాంతస్యతాధిరయంజీవఃతాంతఃమాయాధిశేశ్వరఇతిశ్యాత్॥లక్షణాతిభాశయాగతశరావగతసూర్యప్రతిబింబ్యమూలివస్థవరమేశ్వరమాంశభేదః॥౪౮॥

తెం౹౹పం౹౹ ప్రళయాయపాం౹౹ ఉపఘటప్రాశ్యతెమారాబన్ప్రళయో యత్ర విద్యుతెల్లి తి వచనం ప్రాప్య తప్రళయమానం ఉపన్నైమిత్రి కఃప్రోక్తః క్రళయో యత్ర ఖిన్నైర్వ్యయనో తి నం తాస
౨౧ నైవనిత్యమాత్రా నాత్ర్యృత్య వాంత్య ఘూరితి వచనం కైమిత్రి కప్రళయమానం తు ళ యప్రళయ స్తుత్రింపస్థానాం త్రా త్రారనిమిత్తతః సర్వమోక్షః నక్రైవ శివవాం దెయుగవదెవ
2) నానాత్రీవవాదెత్ర మెనసర్వ ఏళీభవంతీ త్యాదిశ్రుతః తత్రాబ్రహ్మ యోనిలయాః వత్యోపరతి నిమిత్తాః తు ళయప్రళయ స్తుష్ట్యానోం కయనిమిత్తః అష్ట్వా నైవ సత్వాతె
తవిశేషణవంచ యుగేధః ప్రళయో నిరూతి తః౹౹ తన్వరూణంత్ర మోనిరూప్యతె౹౹ భూతానాం క్రాంతిరానాం న్వనకారణాత్ర మెనాలయః తెంరనాలయనమయో తారన్నిరామా
త్రయమంత్రారెనవస్థానాను పరత్రః నెంతు వృత్తిత్ర మవివరతత్ర మెనాతత్ర త్యార్యనాశె తత్ప్రుత్యన వార్యవ్య స్సైనవ ప్రయోంబు శతయాంతు పాదానవాశ స్సైత్రు యాంబుశ త్యాత్
అన్నధాన్యయతుతె మవాప్రళయః వృధివీపరమాణుగతగంధరసాదె రవినాశాపత్తెః ఇతథాంనవ్య ధివ్యస్త అత్తు అవాంతె జనితెజసం వాం యూవాం యోంరాతాంశె ఆకాశశ్వదే
వాతాం శారెతస్యవిరుణ్విగథా వాంశ్రారెత ష్యవావిరస్య యామాత్మ మంయాదు వత్రళయః తదుత్తం విష్ణు పురాణె ఉగష్టుతెప్టోదె తత్త క్ష్మధి వ్యఘు స్త్రవియ్యతె తెజ స్త్వ
వః ప్రలీయంతె తెమోవాయొంత్ర వీయ్యతె వాయుః ప్రలీయ్యతె వ్యూమ్ని తచ్చాపి క్షత్రె ప్రలీయ్యతె అవ్యక్తం పురుషె బ్రహ్మనిష్కలె నీయ్యతె పురుషాన్నవరం కించిత్తాని
కార్ష్ణాం సావరణాగరితె స్వమతి భ ప్రళయ శార శల్పం తత్ర దాథాః స్మబ్రహ్మగసా లక్ష్మలక్ష్మాగాంనను వెరాగ్యాః బ్రహ్మనిఖగత్రారణాత్యన సత్రతి పాభు మానెన తి త్రుమూప్పం బ్రహ్మః

తథేతరఙ్గప్రతిబింబ్యేసవతాంగ్రత్యేష్ణనుష్ఠత్రిణాంతాంశస్యాత్రయాణాంతత్రత్తాంగ్రద్రశానామఖిన్ద్రియజన్యజ్ఞానావస్థాధింత్రాణాంత్రియాఖ్యావాసానాతివ్యాప్తిరిన్ద్రియజంన్యంజ్ఞానం
మాంత్రాదికరగావృత్తిరిన్వరూపఅజ్ఞానసన్ననాదిత్వాత్‌।నామాంతరితరగావృత్తిలింవరణఖిఖవాంధ్యత్స్వరంమవంలకాణాలవిర్యోవకాంతప్రైతన్యస్వలీవత్వవక్తిత్రుపాధ్యుదిక్ష్యానస్యైతంష్వ
న్వజీవన్వరూపావతయాంబీశన్వనరృదాత్తుఖాదిఖానప్రసత్వాఖ్యపాధ్యవశిన్యస్యైతనాలవారశమఖ్యానంతూలావిద్యావరతంత్రమవస్థాపదవాచ్యమఖ్యవగంత్రాఖ్యంఖవంనవిసర్వ
దాఘుటాదెనర్ఖానప్రసంగః।అనావృతన్యైతమసంబంధస్సైవఖానప్రయోజకత్వాత్‌తస్యవాతరగాన్యగద్గానత్వకృతాంవిదవిఖుటాదివానంనసత్వాదితితత్వగ్గావత్రాన్యైతన్యంగఖనతంన్యై
తన్యమాత్రంతద్యానతన్వతదనవతత్వాత్‌।నాపివృత్యవపాతన్యైతంన్యంపరోత్రుష్టవెకివంషిత్యాన్వపత్రోరితిపరొత్రువన్యవృత్త్రవృత్తిరిశేషన్వతదువహితన్యైతంన్వస్వవాఆవర
గాఖంతిశత్వమితాన్వవరగఖివాధ్యాంవృత్త్రాతన్యఖృతెనంబంధాధ్యావృత్తిరిత్యపరంమతంతత్రాపిఅవిద్యోపాధితత్వంతరిఖంన్యాజీవతినవఘటాదిప్రదేశేవిన్యమానోఽపిఘ
టాద్యశారాపరోక్షవృత్తివిరహదశాయాంనఘటాధిశమవఖానయతిఘటాదినాసంబంధాభావాత్‌।తత్రాదాకారవృత్తిదశాయాంత్వాఖ్యాయవితతానసంబంధసత్వాత్తన్య
విద్యోపాధిశన్యవరిచ్ఛిన్నన్వజీవస్యన్వతవనమస్తువస్తుసంబంధన్యవృత్త్రావిరహదశాయాంనంబంధాభావాభిధానమసంగతం।అసంగన్వభృత్యన్వానవనంబంధాభావాభిధానేవః
వృత్యనంతరమపిసంబంధానన్యాదితి।తత్‌।అన్యథెనవావృత్తివిరహదశాయాంజీవన్యఘటాదినానవంసంబంధనాయాంన్యంనిషేధానుపపత్తిర్ఘటాదిఖానప్రయోజకనంబం

వెం॥వలి॥ ఆత్మనోపాధిర్వాసనావశతయా తదుపాధికేశ్వరస్యాపి వాసనావశత్వం అంతఃకరణస్యాపరిచ్ఛిన్నతయా తదుపాధికజీవస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వం ఏతస్మిన్ అవిద్యోపాధ్యుత్కర్షాజీవవాదివ ఇవ ఈశ్వరస్యాపి రే
౨౨ పి న్యాయః। ఉపాధేః ప్రతిబింబపక్షే తు అంతఃకరణాదిషు స్వరసాత్ బింబాత్ ఈశ్వరస్య చైతన్యమిత్యపరోక్షా మమ యువా అంశయః। ఏతన్మతే చైతన్యాబింబత్వాత్ అంతర్యామీశ్వరచైతన్యప్రతి
బింబత్వాత్ అంతర్యామీ చైతన్యం బింబప్రతిబింబతత్వం సోపాధికత్వం ఏకజీవవాదే అవిద్యాప్రతిబింబో జీవవాదే అంతఃకరణానవచ్ఛిన్నం అవిద్యాంతఃకరణోపాధిద్వయయుక్తో జీవ ఏవ రక్షకః
ఉపాధికృత భేదాత్ ప్రతిబింబప్రతిబింబవత్ తయోః చిత్ ప్రతిబింబపరమేశ్వరాత్ పాదేః ప్రతిబింబపక్షే పాదిత్వాత్। ఏతస్మిన్ గగనస్య జలాదౌ భాసమానప్రతిబింబస్య జీవపరయో
రక్షిదః నను గ్రీవాస్థముఖస్య దర్పణప్రదేశ ఇవ బింబైకచైతన్యస్య పరమేశ్వరస్య జీవప్రతిదేశాభావాత్। తస్య సర్వాంతర్యామిత్వం న స్యాదితి చేన్న। నత్ర ప్రసారాకాశస్య జలాదౌ ప్ర
తిబింబితత్వే బింబభూతమహాకాశస్యాపి జలాదిప్రదేశసంబంధదర్శనేన పరిచ్ఛిన్నబింబస్య ప్రతిబింబదేశాసంబంధిత్వేఽప్యపరిచ్ఛిన్నబింబస్య ప్రతిబింబదేశసంబంధా
విరోధాత్। నను రూపవిహీనస్య బ్రహ్మణో న ప్రతిబింబరూపవత ఏవ ప్రాయో దర్శనాదితి వాచ్యం। నీరూపస్యాపి రూపస్య ప్రతిబింబదర్శనాత్। నను నీరూపస్య ద్రవ్యస్య ప్రతిబింబా
భావనియమః। ఆత్మనో ద్రవ్యత్వాభావస్యోక్తత్వాత్। ఏతదాకాశముదాహరణం ప్రత్యుతోచ్యతే యథా వస్త్రయంత్రమిలితాత్మావివసాక్షిణా పృథక్కృత్య తన్ముక్తిమోక్షానుగచ్ఛత్యేవ పదవాక్యే
సత్రింశత్ప్రతిబింబాభావానుమానస్య బాధితత్వాత్। స్వపదాంతం తత్పదార్థనిరూపితే తి।। ఇదానీం త్వంపదార్థనిరూప్యతే ఏకజీవవాదే అవిద్యాప్రతిబింబో జీవః। అనేకజీవవాదే అం

సాంఖ్యేత్యుపలాంత్రా॥ తరసాంపాధిరూపం పుంసాం ద్విధైరేన తరవతి స్వద్వైత న్వయోరభేదానంభవాదితిచేన్న। వృత్తేరువచ్ఛేదకగమనాంగీకారేణ వృత్త్యంతఃకరణావిషయాంశమేవేదేశస్తత్వేన
ఉపధేయభేదాంశాపృస్తైత్రాశ్యాంత్। ఏవముపమోక్షస్థలేమతభేదేన వృత్తేర్వినియోగతపవాదితః। ఇంద్రియాణి విషయసాంవరాపరోక్షాం తదితరగావృత్తిర్వనద్వి పృత్తిర్వనద్విదాగ్ర దుస్థి
తాన్యప్యపభూ ఇంద్రియాణ్యనేతి అవిద్యావృత్తిమతాం సుషుప్తావతివాస్తి ప్రకారణీయాంతఃకరణ ఇతి సుషుప్తిస్సాక్షామావిద్యాసాపరాంతః వృత్తిర్విద్యాదాగ్రత్స్వప్నయోరవిద్యాంతఃకరణవృత్తి
రంతఃకరణవృత్తిరిత్యాహుః సుషుప్తావిద్యావృత్తిః॥ అత్రకేచిత్ ఉభయోర్జాగ్రత్స్వప్నయోరవస్థాంతరమాహుః। అపరే తు సుషుప్తావేవ తయోరంతర్భావమాహుః॥ తత్ర తయోరవస్థాత్రయాంతర్భావ
యోగ్యత్వం పరిశేషనిరూపణేఽపయోగాభావాన్నత్రయప్రతితన్యాయయోః పృథక్త్వేఽపి యాంతత్త్వం అంతఃకరణసాపేక్షయానాంత్వం వ్యవహ్రియత ఇతి తదేవ వస్తు సువ్యక్తం
త్వప్రాయుక్తి గుణదోషాత్మగుణానవస్థైవాపశ్యరాగ్రమాత్రావస్థావరోధిత్వప్రత్యక్షాత్మకబుద్ధితత్త్వాన్నాంతఃకరణపరిణామసాపేక్షవరిణామత్రయమత।సచభేదత్వయంప్రకాశః॥స్వః
స్థితవస్థామధిశ్యస్య అత్రాయం పురుషస్వయంజ్యోతిరితి శ్రుతేః। అనుభవయామపద్మప్రజ్ఞానఘనశ్రుతేః। అనుభవామాతి భవహారవృత్తిప్రతిబింబితచైతన్యంస్వయంజ్యోతిరితిరోపవర్ణనా॥
ఏవం వృత్తిపరాధ్యాపారోపితత్వలభూనాలత్వం పదార్థతత్వానిర్ణయం మహావాక్యప్రతిపాద్యమఖండత్వమితి। ననునాహంబ్రహ్మేతి వ్యవహారాణామిత్ర భేదగ్రహణాంశ్చ జ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వవిరుద్ధధర్మాశ్రయ
త్వరివింగ్లనస్యాపపరాత్మనోరిత్యత్రవాక్యావిశ్రాంతిరుక్తా। లక్షణాలక్షణశ్చోరవసక్షణస్యఏకప్రతిభూతానితమాంసిప్రాధ్యరప్రాస్తతు ఇతి వస్తువిశేష్య విభవసేవతర ఖరస్యాప్యతగత తత్వనత్వము

వెంయుపరి ౺ ధవిశేషం నాబంధ నిశేషణ విషయస్యశేవత్త్రైతం స్వవన్యం గ్రహ్యం ఇతథావలక్ష్యదృశాదావిత్రస్తురాకారవృత్తిని బంధనః తథా హ్యత్తైత నమంతఃకరణం స్వప్నక్షత్రఘు త్ప్రత్యవతీవ
౨౩ త్రైతం నాస్త్రితి స్వం ఆనసమర్థంఘుహరితం తునత థా అవృక్షత్రవ్యత్వతస్వాకారవృత్తి సంయోగరకాయాంత్రు త్యత్వతి స్వాత శాద్ధ్యధర్మతయా వృత్తుపాధి తన్నైతన్నాని ఘూర్ణ్ణిసమో
23 గృహాత్రయత యావృత్తు ఘనానంత్రు రంస్త్రైతం భుమతీవ్నత్రితరుత్రం వివరణె అంత్రారశరణాం స్వప్నిన్నితస్వసంగ నిగ్రహశిష్యం హారాక్త్రైతన్నతిని త్రిముర్వవామాం పాండయతిశ్ర్తృప్తం
వాస్తువృవస్తు శిష్ప్రవృత్తివృసంబంధరతా యాం ప్రతిబింబ స్త్రావింత్యం యథాతు శ్చేదెఖ్యలారి సంయోగరతాయాం ముఖాదిప్రతిబింబ స్త్రావాతాఘుపోటిరతి త్యంచెరవృంచతత్రవిలం
బృగ్రావింత్యం చైతన్నాతి వృత్తాత్యం వత్ర ప్రతిబింబ పవృంప్పలవం విధాతి త్యంచితవృసిద్ధ్యర్థమేవవృత్తౌ రపరొక్షత్వవెఖపాంనిగర్ణమనాంగకారః పరొక్షత్వెతురవర్ణ్ణదెత్యత్రినం
యోగిలాభవినత్తైతం న్నానచత్వం స్వతతయానావమొక్షత్వం ఎతన్నవెవిషయాంగమపరొక్షత్వం త్రైతమన్నాతిత్వంలితవృమితిరర్వత్వం ఏవం జీవన్నావరిలింభ్వత్యే పివృత్తివ్యూలం
ఖార్థత్యంనిరూపితం ఘరానింపరిచ్ఛిన్నత్వపత్తైనంబంధార్థత్యం నిరూపితె తథావాం అంతః కరణరాపాంధితొం జీవః తత్ప్రవనఘుటాద్యుపాదానతాఘు విశెపానంబంధాత్ తేంత్రం
త్రైతఘుటాద్యపాదానంతస్వమాయోపవిం తత్త్రైతన్యస్యనతలఘుటాద్యవిరానంత ౹౹ అతఎవ త్రంత్యాగస్ఫూర్తితాంత ధాంచజీవస్యఘుటాద్యధిష్ఠానలబ్రంత్యా త్రైతన్నాచైతమంత్రాణాఘుటా
వృతఘానాం సంబంధాత్రితరవఘానాయ ప్రఘుటాద్యధిష్ఠానత్రంత్యా త్రైతన్నాభిరసి స్యార్థంఘుటాకార వృత్తిరిష్యతెనను వృత్తాని శితథం ప్రమాతృత్రైతం స్వవిషయ త్రైతన్యయోరభేదస్సం

శాస్త్రస్య విషయ ఇతి సిద్ధం। ఇతి వేదాంతపరిభాషాయాం విషయపరిచ్ఛేదః ప్రథమః॥ ॥ ఇదానీం ప్రయోజనం నిరూప్యతే॥ యదవగతం సత్ స్వవృత్తితయా ఇష్యతే త
త్ప్రయోజనం తచ్చ ద్వివిధం ముఖ్యం గౌణం చేతి తత్ర సుఖదుఃఖాభావౌ ముఖ్యప్రయోజనే తదన్యతరసాధనం గౌణం సుఖం ద్వివిధం సాతిశయం నిరతిశయం చేతి తత్ర సా
తిశయం సుఖం విషయానుషంగజనితాంతఃకరణవృత్తితారతమ్యకృతానందలేశావిర్భావవిశేషః ఏతస్యైవానందస్యాన్యాని భూతాని మాత్రాముపజీవంతీత్యాది
శ్రుతేః నిరతిశయం సుఖం చ బ్రహ్మైవ ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదితి శ్రుతేః ఆనందాత్మకబ్రహ్మావాప్తిశ్చ మోక్షః శోకనివృత్తిశ్చ బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి తరతి శో
కమాత్మవిదితి శ్రుతేః నతు లోకాంతరావాప్తిః తజ్జన్యవైషయికానందో వా మోక్షః తస్య కృతకత్వేనానిత్యత్వే ముక్తస్య పునరావృత్త్యాపత్తేః స చ బ్రహ్మభావశ్చ సంసారదశాయాం త్వ
రనర్థనివృత్తిశ్చ సంసారదశాయామపి సిద్ధత్వాన్మోక్షః ఆనందరూపత్వేన మోక్షస్య సుఖరూపప్రాప్తిరితి చేన్న సిద్ధస్యైవ బ్రహ్మణః స్వరూపస్య మోక్షస్య సాధ్యత్వానుపపత్తేః ప్రవృత్తిసు
రుపపత్తేః అనర్థనివృత్తిరపి భ్రాంత్యా కంఠగతచామీకరవత్ స్వరూపతయా సిద్ధమపి తదజ్ఞానాత్ప్రాప్తత్వేన ప్రతీయమానం పరిహారకత్వేన ప్రయోజనత్వం భ్రాంత్యా ఏవ యథా హస్తగతవిస్మృత
సువర్ణకాంతదర్శనేన సువర్ణం ప్రాప్తమితి ప్రతీతిః అనర్థనివృత్తిరపి ఆత్మనిరూపణానంతరం సర్వస్య ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వనిర్ణయేన సర్వబంధనివృత్తిరిత్యత
స్సైవ సర్వస్య పరిహారః అవిద్యానివృత్తిరూపా సంసారనివృత్తిరేవ మోక్షః తస్య నివృత్తిరూపత్వాత్ ప్రయోజనం సకలశాస్త్రతాత్పర్యవిషయీభూతమేవ బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానస్య ఇతి

వేదాంతపరి
౨౮
24

స్వదివాక్యమాదిత్యోయూపోయజమానప్రస్తరఇత్యాదివదుపచారికార్థమేవేతిమేంతుభేదప్రత్యక్షస్యసంభావితకరణదోషాభిన్నస్యచేన్నత్వేనఅతీతారుతేయనిర్దిష్టవేదవాక్యజన్య
జ్ఞానేనబాధ్యమానత్వాత్అన్యథామంత్రగతానాంపరిమాణగ్రావాణోప్లవంతేఇత్యాదీనాంవస్తువిశేషబోధకత్వాపత్తేరితిచేన్నరాత్రేఘోరత్రైయాయంతశాస్త్రమలితివత్వవిశేషణేవి
విజ్ఞానమేనజీవపరభేదగ్రాహిప్రత్యక్షస్యవిశేషణీభూతభేదవిషయత్వాత్అతఏవభేదానుమానమపిప్రమాణంఆగమబాధాత్తదేరుపాంశాగామయవ్యానుమానవత్తదా
తాన్నగమాంతరవిరోధవితత్వరావచ్ఛరవాక్యయోస్తుచ్ఛరవాక్యస్యబలవత్వేనఅంతఃస్థితిదానువారితియమపిశ్రీరిపాంశోపేక్షయాంతపత్రమోపసంహారాద్యవగతాస్త్రైతతా
త్పర్యవిశిష్టస్తత్వమస్యాదివాక్యస్యప్రబలత్వాత్అనవతేవపర్యైక్యేపివిరుద్ధధర్మాశ్రయత్వానుపపత్తిరితిచేన్నవచనిరకాపాంధికారశ్చాప్రియత్వవచ్చ్యభావరమాణగుణగాస్యైవతేవస్యాం
త్రితిశరణీకృపాంధివరత్వే త్వాదశ్రోత్రయాధృత్వాత్యాతవత్తాత్రియయదివబిలందాతాధ్యాసమూలమహితంతథాత్రశ్రుతేతిశితుల్యంసపసిద్ధాంతేరత్వాత్వస్యస్యవిదభూతాధారమాతేప్ర
త్రమాపింతసంస్కారాంశాపతనమారూపఇతివాఖ్యం।బాధితేనారూపపవిషయసంస్కారత్వాత్సైవమంతుశ్యాసమత్రాధమిశారూపేవాంగతిఃశత్వాత్ప్రత్యభిజ్ఞాసప్రమాణసాన్నారిః
త్వాత్।తత్వంపరవాక్యయోరైక్యేప్యేమాగేతిబచ్ఛేస్యరూపయోరైక్యమపరావివంఅతఏవతత్వప్రతిపాదకత్వమస్యాదివాక్యానామఖండార్థత్వంసోయమిత్యాదివాక్యవత్॥
నతకార్యపరాణేమేవప్రామాణ్యంశ్రుత్రపుత్రస్తజాతఇత్యాదౌసిద్ధేశిసంగ్రహశ్రవణాత్।లవణస్యత్రమాణవిరుద్ధంబహిర్ముఖప్రతీతిమాసప్రణాగత్రుతిపార్శ్వంశేవపరైక్యేంవేదాంతా

ఋష్యన్తానాంతత్రరమేవప్రవృత్తవయావేదోపలబ్ధివిలాస్యత్వేదానువశ్రీవిమానానాంతరగంమ్యస్యానవవేదబ్రహ్మవ్యుదిబోధితత్వప్రశాస్త్రకృష్టిసూత్రమపిత్రింవ్యవిషయమానస
ప్రకృతుష్వశాస్త్రకృష్టిప్రయోజ్యత్వాత్దురతత్వకృతేతదుత్తరంఅపిసంరాధనేనూర్ధ్వానిస్త్రాకృష్ణస్యనలాప్రమాణత్రకృష్టికృతాంతామవేతిహావపుతిఃపరణవిత్వవృత్తానంప్రాయ
త్సయాఙ్కవిసవతమార్గసుఖానారతిప్రరంపరయాంశమర్గఃఇతియోగఃఅతఏవతమేవంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావివిదిషంతియజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేనేత్యాదిశ్రుతిః
శక్యాముశమర్గఃఇతిపర్యేతపోఖ్యానంప్రవర్తఃతత్త్వబోధదిత్స్యవిక్షసంగచ్ఛతేఏవంత్రవణమననానిధిధ్యాసనాన్యపిజ్ఞానసాధనానిమైత్రేయీబ్రాహ్మణేఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యఃశ్రోతవ్యోదర్శ
నమనూర్కృతరినిశ్చయస్యనప్రాప్తపూర్వమంత్రపూర్వనివిధ్యానపితన్వస్యశ్రవణమననానిధిధ్యాసనానాంవిధానాత్శ్రవణంనామవేదాంతానాంబ్రహ్మణితాత్పర్యావధారణానుకూల
మానసక్రియామననంనామశబ్దావగతేర్థేబాధకప్రమాణశంకాయాంతన్నిరాసానుకూలతర్కాత్మకజ్ఞానజనకోమానసోవ్యాపారఃనిదిధ్యాసనంప్రతిపాది స
దురర్థసనయాఃవిషయేష్వాకృష్యమాణచిత్తస్యవిషయేభ్యఃనిపర్యస్యాత్మవిషయకశ్రోత్రాసనుకూలోమానసోవ్యాపారఃతత్రనిధిధ్యాసనంపాం‍వ్యసాక్షాత్కారసాక్షాత్కారగంత్రిత్వా
నయోగ్యానుగతాఅపక్షస్యఃద్వితాక్యకశతత్రింవ్యగుణ్యార్థసూధానువ్యాధిశ్రుతేఃనిదిధ్యాసనేతిమననంపశ్చాత్అన్యతమననస్యఅర్థస్యాశ్రయస్యానేనతద్విషయనిధిధ్యాసనాయోగాత్
మననేత్రరగాంతాంమత్రవగత్వాదేతాత్పర్యానిశ్చయేనశాబ్దజ్ఞానాయోగేనత్రరార్థవిషయాయుక్తాత్యయుక్తత్వనిశ్చయానుకూలమననాయోగాత్ఎతాభిశ్రుత్యపిత్నానాప్వ

వెంపరి౪

౨౭

25

నాన్యః॥ పంథా విద్యతేయనాయేతి శ్రుతేః। అజ్ఞాననివృత్తౌ ద్విజ్ఞానైకసాధ్యత్వనియమాచ్చ తత్త్వజ్ఞానస్య బ్రంహ్మాత్మైకత్వగోచరం అథయదంశ్లైషీ నత్రాత్రాసి తదాత్మానమేవావేదహం
బ్రంహ్మాస్మీతి శ్రుతేః। తచ్చ మనాద్యవిచారోత్పన్నం జ్ఞానం మోక్షస్య సాధనమితి నారదవ్యాసాదయః తచ్చ జ్ఞానమపరోక్షరూపం పరోక్షజ్ఞానం అపరోక్షం శ్రమణతః(శ్రవణాన్నుపప
త్తేరితివాచ్యం పరోక్షజ్ఞానం తత్త్వమస్యాదివాక్యాదితి చేతి। మననని దిధ్యాసనసంస్కృతాంతఃకరణాదేవేత్యపరే తత్ర పూర్వాచార్యాః తమయమాత్మేయః। శ్రం విదాసపరోక్షస్యకరణ
గావేశేషోత్పత్తి నిబంధనత్వం తత్ప్రమేయవిశేషనిబంధనమత్యపరోక్షాదితం తథా బ్రంహ్మాకారప్రమాణ్యేయం బ్రంహ్మతయా తద్గోచరం శబ్దజ్ఞానమప్యపరోక్షం అతః
తప్రతరనాధికరణాత్ర పద(నంత్ర త్రైతా సోష్మిత్రజ్ఞాత్వాతం తద్గామాయంరతునతరువాక్యైతి జైత్రసెత్రత్రవాక్యైత్రాగాంశజన్యత్వం తత్వపరత్వనిశ్చితెనదిమాంయుతాస్యేఖన్య
జ్ఞత్వానుపపత్తిమాశంక్యతదుత్తరత్వేనప్రవృత్తసాస్త్రీకృత్తాన్యయపదెశోవాయదేవతదిత్యత్ర సూత్రేశాస్త్రియత్వదృష్టిశ్చాప్రకృత్తిరితితత్త్వమస్యాదివాక్యజమహాంబ్రంహ్మాత్మ
జ్ఞానం దృష్టిశక్తిసూత్రమిది। అన్వత్వాంత్యవమాణయః కరగావిశేషనిబంధనంజ్ఞానానాం ప్రచక్షత్వం ఏతస్మిన్నేతసూత్రేకస్తునిపయుకరగావయకరగయోః ప్రత్యక్షాత్రత్వ
ప్రత్యక్షకరణకరణత్వనాత్।తథావసంబి వాసి క్షాచైఇంద్రియ ఆం నప్రత్యేన ప్రణామంకరణయానశబ్దజ్ఞానస్యకమోక్షత్వం బ్రంహ్మసాక్షాత్కారెతిమననని దిధ్యాసనసంస్కృతం
మనఃకరణకారణంమనైవానుద్రష్టవ్యమితిశ్రుతేః మనోగమ్యత్వశ్రుతిశ్చ। అసంస్కృతమానో విషయానత్వైవంబ్రంహ్మగతోపనిషదవాక్యనుపపత్తిః అస్మదుక్తమనసఃవేదః

తస్మాన్నతాంత్రీకశేషత్వం మనననిదిధ్యాసనయోః కింతు యథా ప్రయాజాదీనాం ఫలవత్త్వేఽపి ప్రధానత్వం త్రాదీనాం ప్రధానవతారణతా వత్త్రాదీనాం సర్వంతారితారణాతే ఇతి ప్రాధాన్యాత్ప్రాధాన్యవ్యపదే
శః। తథాత్రేపి శ్రవణామనననిదిధ్యాసనానాం ముక్తిః ఇతి ముంత్రావ్యం। సూత్రపితుర్మైతర్వ్యవరణ వాక్యైః। తత్రి తాంపృథక్ శిష్టశబ్దావధారణం ప్రమేయావగమం ప్రత్యుత్పత్తధానేన కారణం
ఖవలిప్రమాణాస్య ప్రమేయావగమం ప్రత్యుత్పత్తవధానాంతి। మనననిదిధ్యాసనయోర్ముక్తౌ తస్య ప్రత్యగాత్మప్రవణతాసంస్కారకరణనిష్పన్నతదేకాగ్రవృత్త్యా ఇత్యర్థః। ఆలంబ్యాస్య సుఖ
వహాంశుతాం ప్రతిపత్త్యర్థ ఇతి ఫలం ప్రత్యుత్పన్నవతాంతః కారణాత్పృథక్ శిష్టశబ్దావధారణాత్పృథక్ వహంతమనననిదిధ్యాసనే తదర్థం। అంగోలియతే ఇతి శ్రవణే దిశ్య వముముక్షూణాం
మధికారః శాస్త్రశ్శ. నిత్యఫలకామస్య ధికారిత్వాత్। ముముక్షూణాం యత్ర నిత్యానిత్యవస్తువివేకశ్చ ఇహాముత్రార్థఫలభోగవిరాగస్య శమదమాదయశ్చ తితిక్షాశ్రద్ధా సమాః
ధానశ్రద్ధా నాంచ నియోగః। అంత్రరింద్రియనిగ్రహశ్శమః బాహ్యేంద్రియనిగ్రహో దమః విత్తే తాం తావత్ ఉపరతిః। నేతుం శీతోష్ణాదిద్వంద్వ సహనం తితిక్షా। చిత్తైకాగ్ర్యం సమాధానం
గురువేదాంతవాక్యేషు విశ్వాసః శ్రద్ధా। అత్రాంతవపరశబ్దేన సంన్యాసోఽభిధీయతే। తథా వనం న్యాసేనాపివస్త్రే తచ ధికారత్వ తతే చితు। అపరే తు ఉపరమశబ్దస్య సంన్యాసవాచకత్వ
ఖ్యానం ధృత్వా తే పాంఖా వమాత్ర తష్యగృహస్థస్యాపి సంభవాత్ జ్ఞానాదేరశ్రవణం శ్రాద్ధవిచారస్య శ్రాయమంగావాప్తిం తుర్యాశ్రమసాంధారణం త్రవణాది విధానముక్తవమ్। నగుణోపాస
నమపి చిత్తైకాగ్ర్యద్వారా నిర్విశేషబ్రహ్మసాక్షాత్కారే హేతుః। తత్తు త్రం నిర్విశేషం పరం బ్రహ్మ సాక్షాత్కర్తుమశక్తా మందాః తే సనుకంపంతే సవిశేషగనిరూపణా। వశీకృతం

వేం॥ పరి॥ తత్ర కారణత్వేన తావత్ శాస్త్రం తైర్విచారాణాం కార్యత్వాభావాత్॥ అపరే తు శ్రవణం ప్రధానం మనననిదిధ్యాసనయోస్తు శ్రవణఫలాభావినయోః శ్రవణఫలబ్రహ్మదర్శననిర్వర్తకతయా ఆరా
౨౬ దుపకారకత్వేనాంగత్వం యుక్తం తథాహుః। తదఫలంగత్వం ఫలవతా సంయుక్తం తదంగమితి యద్యపి శ్రవణాదీనాం ప్రమాణగతాసంభావనాదినివృత్తిరేవ ఫలం తథాపి ప్రత్యేకం
26 తేషాం తద్ద్వారా బ్రహ్మదర్శనే వినియోగః మనననిదిధ్యాసనయోరంగత్వం సంశయవిపర్యయనిరాసేన తత్ఫలే ఉపకారకత్వాదితి వాక్యాంతరాణి తాన్యపి ఉపాంశుయాజవత్
శ్రవణాంగత్వమస్తీత్యపి ప్రదేశాంతరే అపర ఆహుః తత్ర పాశుపతాదిప్రకరణప్రాప్తం ప్రయాజాదివత్ శ్రవణాంగత్వేన మనననిదిధ్యాసనయోర్వినియోగః సంశయాదిదోషనిరాసేనాపి దర్శన
పూర్ణమాసాంగత్వం ప్రయాజాదీనామివ ఫలవతా ఫలసాధనతాంశేన అపూర్వదర్శపూర్ణమాసప్రకరణే ప్రయాజాదీనామివ ఫలసాధనత్వేనావగతస్య శ్రవణస్య
ప్రకరణే మనననిదిధ్యాసనయోరామ్నానం న స్యాదితి దర్శనానుపాదేన శ్రవణాదివాక్యేన ఫలవత్త్వాయాం శ్రవణప్రకరణేష్వామ్నానాత్ మనననిదిధ్యా
సనయోః ప్రయాజవత్ ప్రకరణాదంగత్వమితి కేచిన్మతే ధ్యానయోః అనుగతాంశ్యం సిద్ధాంతత్వేన దర్శనసాధనత్వేనావగతస్య ధ్యానస్య దర్శనసాధనత్వేనావగతస్యాంగాంగిత్వాయాం
ప్రయాజాదీనామివ శ్రవణమననయోరంగత్వం యత్ర తత్ర క్రమసమాఖ్యావశాదపి॥ కేచిత్ప్రయాజాదీనామివ ఆరాదుపకారకతయా సంప్రయోజనత్వం పూర్వపక్షిణః ఇత్యాహుః తత్ర
యాజానుష్ఠానం సిద్ధాంతే తు తత్రాపి తదనుష్ఠానమితి ప్రకృతే తు శ్రవణాంగస్య విధ్యభావాత్ మనననిదిధ్యాసనయోస్తు ప్రాప్తానుష్ఠానమంగత్వవిచారఫలం ఇతి

జ్ఞానస్యైవాత్మజ్ఞాననివర్తకత్వాత్తయా ప్రారబ్ధకర్మరూపప్రతిబంధదశాయాం ప్రజ్ఞాననివృత్తిరసంగతాత్। నన్వేవమపి తత్త్వజ్ఞానాదేవ సర్వముక్తౌ స్వర్గముక్తిర్న స్యాత్। అవిద్యాం
యాం లయేత్యేన తన్నివృత్తౌ కదాచిదపి సంసారాభావాదిత్యేవం ప్రాప్తే। అత ఆహ। యావదధికారమవస్థితిరాధికారికాణాం। అధికారో యేషాం భవతి తేషాం యావదధికారమవ
స్థానం నాస్తి సంగతి తన్న యుక్తమిత్యాహ। అన్యేభ్యో వైలక్షణ్యాద్విద్యావతామపి వైలక్షణ్యాదేవ ప్రారబ్ధాపరోక్షజ్ఞానినాం। తథాపి యావదధికారం తత్త్వజ్ఞానం తత్ప్రారబ్ధాయా
ఆవరణశక్తివిశిష్టావిద్యానాశకం। తత్ప్రారబ్ధప్రతిబంధకాపరోక్షావరణశక్తివిశిష్టావిద్యానాశకమిత్యభ్యుపగమాత్। నైవముక్తౌ సర్వముక్తిః। అతః యావదధికారమవ
స్థితిరాధికారికాణామప్యస్తి స్వాధికారేణ అధికారి పురుషాణాముపాస్యతత్త్వజ్ఞానానామీశ్వరాదీనాం దేవానామ్ అనువర్తమానాం శరీరాధికారారంభకప్రారబ్ధ
మాత్రానంతరం విదేహకైవల్యమితి సిద్ధాంతితం। తదుక్తం భాష్యకారైః। ఉపాసనాదిసంసిద్ధతోషితేశ్వరమోదితం। అధికారం సమాప్యైతే ప్రవిశంతి
పరంపదమితి। అతశ్చైకముక్తౌ సర్వముక్తిరితి పక్షో నిరస్తః। తస్మాదేకాధిష్ఠానే ప్రతిబింబావరణాభిమానపగమనవ్యవస్థితయా సిద్ధమేకజీవపక్షే సర్వ నియామకం। అనేకజీవపక్షే తత్త్వ
జ్ఞానాత్మార్థ నిర్వృత్తినిరతిశయబ్రహ్మానందప్రాప్తిః సిద్ధం ప్రయోజనం॥ ॥ ఇతి శ్రీ ... తృతీయపాదః ॥ ॥ సర్వ
వేదాంతప్రత్యయమాసన్నత్వాత్ సాంఖ్యాదికారణానాం। అసిద్ధం తేషాం ప్రత్యక్షాదిప్రమాణైః తత్ప్రతిపాదనం నగ్రాహ్యం। ॥ ... ॥ తేషాం ... సర్వ

తై॰రా॥ప॥ర॥ తేమనస్సేషాం సగుణబ్రహ్మశీలానాం। తదేవాహ విధూతేత్యాదినా। విధూతపాపాధిరజ్జవస్తేన గుణో[illegible]పాసనానాం బాహ్యాదిమార్గేణ బ్రహ్మలోకగతానాం తత్ర తత్ర
౨౨ తదుష్కృతపుణ్యకర్మనాశాత్ పునరావృత్తిరహితం సమోక్షం ధర్మేణ చ బ్రహ్మణామాదిమార్గేణ ఇత్యలంకారగతానాం తపస్థానాగతేన తమక్షయేన సర్వపూర్వకృతసుకృతదుష్కృతాధు
సోరేణ బ్రహ్మర్షిస్థానాంతరేషు పునరావృత్తిః। తథాచ శ్రుతిః అరమణీయచరణా రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ కపూయచరణాః కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ ఇతి శ్రుతి
షిద్ధానుష్ఠాయినాం ఘోరకాదినరకవిశేషకులకర్మ్మ పొంకవిలక్షణదుఃఖమనుభూయ సూకరాదిక్షుద్రజన్మాని ప్రాప్య సావరాదిషు మోక్షకర్తృత్వమతిప్రసంగేన సగుణబ్రహ్మ
ప్రాప్త్యా త్రైరవతస్తున మోక్షాంతరగతానం నతస్య ప్రాణ ఉత్క్రామంతీతి శ్రుతేః। తిష్ఠంత్యాయామాత్రారక్షకర్మత్వయం నష్టదుఃఖేషు భూయ పశ్చాదపవృత్తింతే। నయత్రన్యం
త్రైకాన్యస్తమరణీయస్మిన్ కృష్ణే తరాతరతి తాస్మాద్ దిత్య తాన్ప్రజ్ఞానాం త్రీణి నరకమణే భక్ష్యసాంత్వయాతిన ధైతస్మాద్ దిక్ష్య తాన్ప్రపఞ్చానస్య నతలతమనక్షయపాం ముష్యనిత్య మనతిప్రారబ్ధకర్మ్మా
వస్థాగమను వతంస్నతిలేమోన్న। తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యేథ సంపత్స్యత ఇత్యాదిశ్రుతాన్నాభుక్తం క్షీయత ఇతి కర్మ్మ తాన్ప్రదిశ్య తాన్ప్రమోక్షాదిత తాం ఘృత శత్రు ష్వరిరిత్ర
నాశనం చైతవమ్య గతమోపత్నానవినాంశత్వైత గమాంతః। నంచ్చితంశ్యవిభం। సుకృతం దుష్కృతం వాతి। తథాంవస్తుతేః। తస్య పుత్రా దాయముపయంతి సుహృదః సాధుకృత్యాం
ద్విషంతః పాపకృత్యామితి। నను బ్రహ్మజ్ఞానాత్ప్రాలబ్ధానివృత్తౌ తత్రాప్యుప్రారబ్ధకర్మ్మణోపినివృత్తౌ ఆశుజ్ఞానినోఽదేహపాతః స్యాదిత్యాశంక్య ఆహ తాం ఇత

వేదాంతప॥ ౨౨

ధంతు ముముక్షాసత్వ తథాపి గురుమన్వేష్యా తేన పశ్యంతి తత్పదం ॥ ఉక్తజ్ఞానవతాం దృష్టశబ్దనయసంమోహాం ధరారాత్మనాం నానావేదపురాణశాస్త్రవితా
వాక్యైఃకృతాని ముముక్షూణాం చతురాశ్రమప్రేతని యముక్ష్యకాత్మశానాం శధం యోగజ్ఞానముదం శ్వేతజ్ఞురుమయుక్షాఖావేవ బుధైర్మృత॥ దుర్వ్యాంబ్రుగరత్వనలవిప్ర
లక్షితాత్ సముద్ధాంత్రాసం శముర్భాష్యత్రే మ్యాంశ్య కేశవాలుతవల నితమదావద్రి యాసిద్ధ సేకరం శేలమాందధానాం పురస్తాత్ ఖురసమలవదాలంశ్యే తావాక్యఖాంబు
వేంకటం నత్వా ఇత్యాత్ పద్మలమువరదరీపూరర్దక్షిణమతప్రాశ్యజ్ఞాతరాగాయ స్తు ॥ శ్రీరామాయ శ్రీరామాయ నమః ॥ శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః ॥ [illegible]

వేదాంతపరిభాషా సమాప్తా ॥

28

प० २४ असं०

२१-२४ न सन्ति

वेदांत परिभाषा २८